YAVUZ SULTAN SELİM'İN ÇALDIRAN SEFERİ VE SONRASI GELİŞMELER (1514-1517)

***Prof. Dr. Remzi KILIÇ**

Giriş:

Yavuz Sultan Selim'in (1512-1520) iktidarına kadar, Osmanlı Devleti bir Balkan veya Avrupa Devleti olarak görülmekteydi. Osmanlı Devleti, Sultan Selim devrinde çok ciddi olarak Doğu'ya yönelmiş, Asya ve Afrika kıtalarında geniş topraklar elde etmiştir. Bu değişikliğin sebebi İran'daki Safevîlerin Anadolu'nun Doğu ve Güneydoğu bölgesi için tehlikeli bir politika izleyerek, Anadolu'yu istilâ etmeyi amaçlaması ve Osmanlı Devleti'ni parçalamak istemesidir. Ayrıca, Sultan Selim'in Sünnî akideyi güçlendirerek, İslam dünyasının birliği siyasetini gütmesidir, diyebiliriz. Yine Sultan Selim, Anadolu'nun birliğini ve bütünlüğünü korumayı düşünerek Safevî hanedanı tarafından tehdit edilen Doğu hudutlarını sağlamlaştırmak ve Safevî tehlikesini tamamen ortadan kaldırmak istemiştir.

Yavuz Sultan Selim, bir taraftan Şah İsmail'in tahriki sonucu Şah Kulu isyanının doğurduğu problemler ve öte yandan Anadolu'nun henüz bir bölümünde tesis edemediği devlet otoritesi boşluğuyla uğraşmaktaydı. İktidara geçtikten bir müddet sonra Rumeli ve Anadolu'daki muhalifleri tespit ettirerek, Safevî propagandistleri yakalatarak idam ettirdikten başka, İran ile her türlü irtibatı; ticaret, ziyaret, seyahat gibi durumları men ederek harp hazırlıklarına başlamıştı. Esasen Safevî Şah İsmail'in Osmanlı topraklarında nasıl Şiî-Safevî propagandaları yaydığını yakından bildiği için dedesi Fatih Sultan Mehmed çağındaki kudreti devlete

kazandırmak üzere “Erdebiloğlu” tehlikesini kaldırmaya karar vermiştir.

Sultan Selim, Divan’da devletin ileri gelenlerini, yeniçeri başlarını, Rumeli beylerini toplayıp, kendisinin kemâl-i şiddet ve satvetini beyan ettikten sonra, gâzâ ve cihat etmeye ülkeleri fethetmeye azmettiğini, Arap diyarını Memlukların, Acem diyarını da Safevîlerin elinden almak istediğini, hatta Hind’e ve Sind’e dahi sefer yapacağını bunun içinde Kış Yaz demeyip çalışacağını, gece gündüz bütün meşakkatlere göğüs gereceğini bildirmişti. Yavuz Sultan Selim’deki bu idealist ruhu açıkça ortaya koyan beyanları O’nun Doğu siyasetinin de bir hülasasıydı.

Yavuz Sultan Selim, Şah İsmail’in üzerine gitmeden evvel, özellikle Orta Anadolu’daki Kızılbaş-Türkmenler hakkında inceden inceye tahkikat yapılması için emirler vermiştir. Bu tehlikeyi önlemedikçe, Şah İsmail’e karşı harekete geçilemeyeceğini, çünkü savaşa gidildiği zaman bunların ordunun gerisinde ayaklanabileceğini beyan etmiştir. Tarihi olaylara ve vesikalara bakılmadan, inceleme yapılmadan, Sultan Selim hakkında, Anadolu’da kırk bin Kızılbaş-Türkmen’in idam veya hapis olmaları iddiası ile ilgili haksız ithamlarda bulunanlar çıkmıştır. Oysa olaylar zinciri içerisinde hadiseyi değerlendirenler, Şah İsmail’e karşı savaşa giden, Yavuz Sultan Selim’in bu tedbirini uygun bulmaktadırlar. Daha sonraki arşiv vesikalarının da gösterdiği gibi, bunlardan ancak faal olanları öldürülüyor, hapsediliyor veya sürgüne gönderiliyordu.

Kanaatimizce doğru olan görüşte budur, zaten hiçbir araştırmacı bu hadiseyi belgelerle, vesikalarla şu kadar veya bu kadar Kızılbaş-Türkmen katledilmiştir, diye ortaya koyamamıştır. Söylenenler ispat edilemeyen iddialardan ibarettir.

Çaldıran seferinin sebepleri, her iki devlette yükselme ve yayılma arzusu içerisindedir. Aynı topraklara göz

dikmişlerdir. Aynı yerleri ele geçirmek için mücadeleleri kaçınılmaz bir hale gelmiştir. Her iki hükümdar da cihan hâkimiyetini düşünmektedir. Orta ve Doğu Anadolu'da her iki hükümdar da nüfuzunu ve etkisini artırmak istiyordu. Şah İsmail, Tebriz'de resmî mezhep olarak ilan ettiği Şiîliği, Doğu Anadolu'ya yaydığı gibi, Şiî casus ve halifeler dâiler ile bütün Anadolu'ya büyük fütuhâtı için yaymaya gayret ediyordu. Bunun karşısında, Yavuz Sultan Selim'de Şah İsmail ve Safevî Devleti'ni ortadan kaldırmak ve Sünnî mezhebin bütün İslam âlemi için yegâne mezhep olmasını gaye edinmişti. Neticede Şah İsmail, tahrik ile Anadolu'yu kesin bir Şiî propagandasına tabi tutmuş ve istilâ etmeyi düşünürken, Yavuz Sultan Selim'de memleketini koruma, istilâyı önleme ve tehlikeyi bertaraf etmek düşüncesiyle İran seferine ulemânın da fetvalarıyla karar vermiştir. Asıl amaç siyasî hâkimiyet sağlamak arzusudur.

Çaldıran Seferine Çıkış (19 Mart 1514):

Edirne'de olağanüstü toplanan Divân-ı Humâyûn'da Safevî Devleti'ne karşı alınan savaş kararıyla, Sultan Selim 19 Mart 1514 Salı günü bu şehirden hareket edip, 29 Mart'ta İstanbul'a gelmiş, eski bir anâneye uyarak otağını Eyüp'teki Fil Çayırı'na kurdurmuştur[1]. Edirne'den hareketle Sazlıdere, Söğütlüdere, Babaeski, Burgos, Karışdıran, Çorlu, Arablu, Bigados, Küçük Çekmece konaklarını takip ederek İstanbul'a gelen Yavuz Sultan Selim, Hz. Eyüp Sultan'ın Fatih'in ve babası II. Bâyezid'in mezarlarını ziyaret edip, kurbanlar keserek fakirlere pek çok sadakalar dağıtmıştır. Bu sırada Rumeli askeri de Anadolu'ya geçmeye başlamıştır[2].

Burada yirmi üç gün kalan Sultan Selim, 20 Nisan 1514'de İstanbul Hisarı'ndan Beşiktaş'a kadar dizilen donanmanın top atışları arasında Üsküdar'a geçmiştir. 20 Nisan 1514'de Perşembe günü Maltepe'de orduya yetişen Sultan Selim, Bosna Valisi Hadım Sinan Paşa'yı Anadolu Beylerbeyisi olarak tayin etmiştir[3]. 23 Nisan 1514'te Maltepe'den İzmit'e gelindiği sırada, Şiî halifelerinden olup esir olarak orduda bulunan

Kılıç adlı Şah İsmail'in casusu vâsıtasıyla Şah İsmail'e Farsça bir mektup yazılarak üzerine yürüdüğü ilan edilmiştir. 23 Nisan 1514 tarihli bu mektup, Kadıasker ve Nişancı (Tuğrâi-Tevkii) Tâci-zâde Câfer Çelebi inşasıyla yazılıp, Sultan Selim'in Şah İsmail'e ilk mektubudur[4].

Yavuz Sultan Selim ilk mektubunda; "İlahi hükümlerden yüz çevirenlerin, dini ve şeriatı yıkmaya çalışanların bu hareketlerine bütün Müslümanların ve bu arada adalet sever hükümdarların kudretleri nisbetinde, mani olmaları farzdır. …Tekke köşesinden hâkimiyete yükselen sen, bu yolda yürüdün, Müslümanların memleketlerine saldırdın, şefkat ve utanmayı bir tarafa atarak zulüm kapılarını açtın, günahsız Müslümanları incittin, fitne ve fesadı kendin için esas kabul ettin … ve mescidleri yıkma, türbeleri, mezarları yakma, ulemâ ile peygamber neslinden gelmiş olan seyyidlere ihanet, ve "ilka-i Musâhif-i Kerim'e der kazürat ve sebb-i şeyhayn-i kerimeyn" gibi işler senin kötü hallerinden bir kaçıdır. Dillerde dolaşmakta olan bunlar ve bunlara benzer hareketlerden dolayı din adamları kesin delillere dayanarak senin küfür ve irtidâdına, senin ve sana tâbi olanların öldürülmelerinin vâcip olduğuna, mallarınızın yağma, kadın ve çocuklarınızın esir edilmesinin mubah olduğuna ittifakla karar vermişlerdir. Bu durum karşısında ben, Allah'ın emirlerini yerine getirmek, zulüm görenlere yardım etmek için, ipekli elbiselerimi çıkardım, zırh giydim, kılıç kuşandım, ata bindim ve Safer ayının başında Anadolu yakasına geçtim. Maksadım Allah'ın inâyetiyle senin padişahlığını yok etmek ve bu sûretle de âcizler üzerinden zulmünü ve fesadını kaldırmaktır. Ancak, kılıçtan önce sana, "Sünnet-i seniyye icâbı" İslamiyeti teklif ederim. Eğer yaptıklarından pişman olup can ve gönülden "istiğfar" eder ve aldığın kaleleri geri verirsen, tarafımızdan dostluktan başka bir şey göremezsin… "[5], diyordu.

Sultan Selim, 23 Nisan 1514'de Akkoyunlu Türkmen ulusuna mensup, Ferruhşâd Bey'e de, Şah İsmail'e karşı birlikte

hareket etmek için bir mektup göndermiştir. Mektubunda kısaca; "Ferruhşâd Beyoğlu Seraceddin Mehmed Bey'e; Sizlerin ve size uyanların dindarlığı, Ehl-i Sünnet yolunda olduğunuz herkesçe bilinmektedir. Sizin babadan kalma mülkünüz olan Diyarbekir'i Kızılbaş'a terketmeniz bir mecburiyet sonucudur,… ancak şimdi biz Şah'ın üstüne yürümekteyiz. Artık siz de üzerinize düşen görevi yaparsınız… Nisan 1514"[6] diye yazmıştır.

Yine Sultan Selim, Özbek Hanı Abid Han'a "Kızılbaş'ın defi" için mektup göndermiştir. (Kısaca): "Kardeşimiz makamındaki Abid Han'a; Şark illerinde O Sofuoğlu birçok zulümler de bulundu. Can kulağına, hiçbir himmet sahibinin bu konuda, şifa veren bir cevabı erişmedi. Yakın zamanda büyük bir ordu ile hareket edilecektir… Size babamın (II. Bâyezid) zamanından beri güvencimiz vardır. Sizin de bu iş de bize yardımcı olmanız gerekir…Mart 1514"[7]. Bu mektup Edirne'den gönderilmiştir.

Yavuz Sultan Selim, 24 Nisan 1514'de ordunun toplanma yeri olan Yenişehir ovasına gelmiş; Gelibolu yoluyla aynı yere gelen Rumeli Beylerbeyisi Hasan Paşa'nın iltihakı üzerine, Akbıyık-zâviyesi, Karye-i Işık, Zircirli Kuyu, Bozöyük-zâviyesi, Çiftlik Çayırı, Eskişehir, Akça-viran konaklarını geçerek Anadolu'nun saltanat merkezi olan Kütahya şehri civarında Sultan Seyyidgazi konağına ulaşmıştır[8]. 2-3 Mayıs 1514'de Otağ-ı Hümâyun Seyyidgazi'ye ulaşınca Padişah Selim, her askere bin'er akçe sefer bahşişi dağıttırmış, vezirlerinden Dukagin-oğlu Ahmed Paşa'yı yirmi bin kadar tımar sipahisiyle Kızılbaş'ın durumundan haberdar olmak için Sivas'a doğru yola çıkarmıştır. Sinop Valisi Karaca Ahmed Paşa, beş yüz süvari ile keşfe ve Mihaloğlu Mehmed Bey'de akına gönderilmiştir[9].

Seyyidgazi'den hareketle Sultan Selim; Arslanlu, Bayat, Deşki, Kuruçay, İshaklu, Otsuz Çayırı, Akşehir, Arkın-özü, Bulhasan Çayırı, Zengi Karyesi, Kelik-beli konaklarından orduyla Konya'ya gelerek Filabâd Çayırı'na konmuştur. Konya'da Hz. Mevlânâ'nın türbesini vs. yerleri ziyaret eden Sultan Selim,

fakirlere yüz bin akçe dağıtıp, dualarını almıştır[10]. Konya'da altı gün kaldıktan sonra, harekete geçen Osmanlı ordusu, Kırk-pınar, Karacadağ-Pınarıbaşı, Akçaşehri, Karye-i sulu, Kilime, Nekkare-zen, Alakuş Çayırı, Sulu Çayır, Develü-Karahisarı, Boğaz Köprüsü (Kara Köprü) konaklarını geçerek, Karaman askerinin mülhakât mahalli olan Kayseri'ye gelmiştir. Kayseri'de dört gün kalınmış, Karaman askeri orduya burada katılmıştır[11]. Kayseri'den Dulkadıroğlu, Alauddevle Bozkurt Bey'e -O'nu sınamak için- Sultan Selim, bir elçi gönderdi ve bu seferde kendisiyle birlikte bulunmasını davet etti ise de; Alauddevle fermana ve davete icabet etmedi. Memlûklara taraftar bir siyaset takip ediyordu[12].

26 Haziran 1514'de ileri yürüyüşle, Osmanlı ordusu; Engür köyü, Sultan Hanı, Çubuk Hanı, Gedik Hanı, Üsküfçe Hanı, Lâtif Hanı, Danişmendlü, Hekim Çayırı konaklarında dinlenerek Sivas'a gelmiştir. Askere bin'de elli akçe hesabıyla bahşişlerini artıran Sultan Selim, Sivas'ta 2 Temmuz 1514'de yapılan sayımda ordusunun; yüz kırk bin asker, beş bin zahireci ve altmış bin deveye ulaştığını görmüştür. Bunlar arasından kırk bin askeri İskender Paşa komutasında, muhtemel bir isyanı bastırmak için Kayseri-Sivas arasında ihtiyat kuvveti olarak bırakmıştır[13].

Osmanlı ordusunun azaltılmasının sebepleri arasında; Sultan Selim'in, Şah İsmail'in korkarak savaşa gelmeyeceğini, ordunun iaşe sıkıntısı çekeceğini, geride kalan memleket topraklarının asayiş ve güveninin temini gibi hesaplar yaptığı[14] düşünülmektedir. Şah İsmail'in Diyarbakır valisi Ustacaoğlu Mehmed Han, Erzincan'dan öteyi yakıp yıkmış, cümle ahaliyi içeri doğru sürmüş kendisi dahi Azerbaycan'a kaçmıştı[15]. Canlı olarak insan, hayvan, bitki -ekin- bırakmamış Doğu ve Güneydoğu Anadolu'yu çöle çevirmiştir. Sultan Selim'in ordusu yiyecek sıkıntısı ile perişan olsun diye âdeta bölge halkını mahvetmiştir.

Sultan Selim, Sivas'tan sonra Şah İsmail'e birinci mektuba anlam bakımından yakın olan ikinci mektubu yazmış, ayrıca; Şah

İsmail'e hırka, âsa, misvak ve kuşak gibi şeyhlere uygun düşen giyim eşyası da göndermiştir[16]. Şah İsmail'e Sultan Selim tarafından gönderilen ikinci mektup Mevlana Mürşit Acem inşasıyla olup, kısaca mealen; "Alimler ve imamlar fetva verip, ona binaen sırf Muhammed'in dini prensiplerini diriltmek, Ahmed'in (s.a.v) Şeriatı'nın kanunlarını yerine getirmek için sayısız asker ve düşman avcısıyla savaş niyetiyle doğu ülkelerine yöneldim… gafil oldum, elim altındaki askerleri toplamaya günler elvermedi diye özür bahane etmeyesin…Selamet kaygusuyla perde gerisinde oturmayı seçenlere erlik adı hatadır, ölümden korkan kimselere at'a binmek ve kılıç kuşanmak yaraşmaz…Askerimden kırk bin er ayırt edilip, Kayseri ile Sivas arasında beklemeleri emredilmiştir.

Düşmana at oynatması ve boş meydan bırakmak bu denlû olur…" [17], denilmiştir.

Yavuz Sultan Selim, Karadeniz'den gemi ile gelen zahireyi Trabzon'dan katır sırtında taşınmasını emredip, yine de çaresiz kalarak, zahire buhranını çözmek için Gürcü hükümdarı Mirzâ Çabuk'a başvurmak zorunda kalmıştır. Yine Sivas'tan öte gidilirken Erzincan havalisinde "cephane-i âmire"den asker ve orduya savaş aletleri verilmesi emredilmiştir[18].

Erzincan'dan Şah İsmail'e üçüncü defa Türkçe bir mektup gönderen, Yavuz Sultan Selim, eski mektuplarında yazdıklarının bir hülasasını yaptıktan sonra; "Seni yok etmek üzere doğuya hareketimi daha önce bildirmiştim… Fakat uzun zamandan beri benim hazırlıklarıma ve gürültülü hareketlerime, hatta Erzincan dağ ve tepelerine gelmiş olmama rağmen senden hâlâ hiçbir hareket eseri yok. O şekilde gizleniyorsun ki, yokluğunla varlığın arasında bir fark görülmüyor. Halbuki kılıç davası edenlerin siper gibi belâlara göğüs germesi gerekir… Askerimin çokluğundan korkmayasın diye kırk bin kadar askeri Kayseri-Sivas arasında bıraktım. Eğer sende gayret ve hamiyetten bir eser varsa karşıma çıkarsın…" [19] demiştir.

1514 yılı başlarında, Erzincan ile Dersim (Tunceli) ve bütün

Fırat'ın doğusu Safevîler elinde olup, Fırat'ın batısındaki Divriği, Malatya, Darende, Gürün, Adıyaman, Antep ve Halep ise Mısır'daki Memluklara aitti[20]. Kızılbaş serhaddinin başlangıcı olan Suşehri Çayırı, sonra Kemah'a bağlı Aktepe'deki Gökseki Konağı'na gelindiği zaman Erzincan Kethüdası Gülgen aman talebi ile itaat edip, Orduy-ı Hümâyun'a zahire getirmek üzere afv olunmuştur[21].

Osmanlı Ordusu, Erzincan'a tâbi Yassı-Çemen'deki Hasan Bey Çayırı'na geldiği sırada 18 Temmuz 1514'te Şah İsmail'in Şah-Kulu Akay-ı Baycu Nuker adındaki elçisi ordugâha gelip, Selim'e Farsça bir mektup ile Afyon dolu bir altın kutu takdim etmiştir[22].

Sultan Selim'den giden üç mektuba karşı, Şah İsmail'in Erzincan Yassı-Çemen'de gelen mektubunun özeti şöyledir: "Muhabbet dolu selamlar, yakın dostluk haberleri, din ve dünya saltanatı sahibi, İslam Sultanı… Sultan Selim Şah'a: üç mektubun geldi, Cennet mekan babayın zamanındaki, Dulkadırlu üzerine yürüyüşümüz, Alauddevle'nin küstahlığı, yüzündendi… O memleketler halkının çoğu, ecdâdımızın kıymetlisi idi. Sonra o hanedân ile eskiden beri sevgimiz vardı… Uygunsuz, sözlere hiç lüzum yok, bunların hepsi de münşîlerin (mektup yazanların) fikirleri, icâdları, uydurmalarıdır. Yazanların tiryâk (afyon) ile kurumuş dimağlarından doğan sözlerdir. Buna göre mührümüzle mühürlenmiş altın hokkayı Şah-Kulu Ağa ile gönderiyorum. Bu mektubu yazdığımız zaman İsfahan boylarında avlanmakta idik. Bu cevabı dostça yazdık ve size karşı durmak üzere hazırlığa başladık. Artık istediğinizi yaparsınız… Ali evlâtları ile savaşanlar kendileri yok olur gider. İş savaşla sonuçlanacak olursa onu geciktirmek doğru olmaz, vesselam… "[23], diyordu.

Şah İsmail'den mektubu getiren elçi Şah-Kulu Ağa'yı -vaktiyle Selim'in Şehzâde Murad için gönderdiği elçiyi Şah İsmail idam etmişti- bir misâl olarak idam ettirmiş, hemen cevabını yazarak dördüncü mektubunu da Şah İsmail'e göndermiştir[24]. Sultan Selim'in, Şah İsmail'e gönderdiği mektubun özeti şudur;

“… İsmail bahadır uyulması vâcib olan, cihan değerindeki hükm-i şerifim sana ulaşınca bilmiş ol ki, gönderdiğin mektuptan “Gelmekte acele et, bizde beklemekten kurtulalım” dediğin anlaşıldı… Uzak mesafeden sayısız askerimle ve fetih ayetleri yazılı sancaklarımla, merhaleler ve menziller geçip, senin iradende olan memlekete girdik. Sultan vasıflı büyüklerin… kadr-i yüksek padişahların idare ettikleri memleketler nikâhlı karıları gibidir. Erkeklikten hissesi ve bir cesaret payı olan kimselerin bu araziye taarruz etmelerine tahammülleri yoktur. Hal böyle iken zaferler kazanan askerlerim bunca gündür, senin memleketine girip keyif sürüyorlar da henüz senin vücudundan bir nâm ve nişan görülmüyor, nasıl saklanıyorsun ki, varlığın ile yokluğun müsavidir… Bu güne kadar senden hiçbir hareket olmamıştır. Bundan senin cesaret ve kahramanlığın anlaşılır. Senin müptelâ olduğun derdin devasını biliyormuşsun, öyle şeyler kullanmakla kalp kuvvetlenirmiş, şimdi sen çok tecrübe ettiğini tekrar kullan ki, karşı çıkmaya cesaretin ola… Senin kalbindeki zaafı yenmek için askerimden kırk bin kişiyi ayırıp Kayseri ile Sivas arasında kalmalarını emrettim. Düşmana lütuf bu kadar olur. Eğer bundan sonra da eski kararın gibi bir köşeye çekilir gizlenirsen, erlik sana haramdır. Miğfer yerine mi’cer (kadın baş örtüsü), zırh yerine çadır (çadra-çarşaf) giyinip, serdarlık ve kumandanlık heveslerinden feragat et, (Temmuz 1514)…”[25].

Öte yandan, Şah İsmail’in, verdiği söze rağmen henüz meydana çıkmamış olması, çorak arazide büyük bir sıkınıtıya maruz kalan asker arasında hoşnutsuzluğa sebep oluyordu. Nitekim, Fırat Nehri (Karasu) kenarına gelindiği bir sıra da isyân belirtileri görüldü. Sancak beyleri gibi vezirler, başlangıçta ileri gitmenin aleyhinde olmalarına rağmen bunu açıklamaktan çekindiler. Yeniçeriler aylardan beri seferde oldukları halde, düşmana rastlamadıklarını bahâne ediyorlardı. Askerin hareketini tanzim ile Erzincan’dan Azerbaycan’ın merkezi olan Tebriz’e kadar alınacak yolu kırk merhaleye taksim eden Sultan Selim’in kararında sebat etmesi üzerine, Karaman Beylerbeyisi Hemden Paşa’yı ileri gitmenin mahzurunu arz etmek üzere Sultan

Selim'e gönderdiler. Şah İsmail ile kesinlikle savaşmak kararında olan Sultan Selim, Hemdem Paşa'yı fedâ-öldürtmek-etmek zorunda kalmıştır[26].

Bu arada, Fırat Nehri kenarlarında, Akkoyunlu Türkmen beylerinden Ferruhşâd Bey Sultan Selim'in huzuruna gelerek "arz-ı ubudiyyet" göstermiş, Padişah bundan fevkalâde memnun olmuştur. Kızılbaş-Türkmen umerâsından Tercan Beyi Ahmed, casus olarak tutulup konuşturulduktan sonra öldürülmüş ve Kemah ve Bayburt taraflarına akınlar yapılıp ganimetler elde edilmiştir. Bununla beraber Mısır Sultanı Kansu Gavri'nin gelen elçisine mu'tedil bir cevap verilerek tekrar gönderilmiştir[27].

Hemdem Paşa'nın katlinden sonra yerine Zeynel Paşa, Karaman Beylerbeyisi tayin edilmişti. Bu sırada donanma ile Trabzon'a gelen zahire Erzincan'a vâsıl olup Osmanlı Ordusu, Fırat kenarında Çubuk, Adatepe, Ortaviran ve Zorun Hanı, Tercan'daki Kağızman, Kötür Kalesi, Mama Hâtun Kervansarayı, Eski-dere, diğer adı Eşkinci Konağı'na ulaşmıştır. Yanya Beyi Mustafa ve Trabzon Bey'i Akkoyunlulardan Bıyıklı Mehmed, Bayburt'un fethine gönderilmiştir[28].

Bu sırada Özbek Hanı, Ubeydullah (Abid) Han'dan mektup gelir. Bu mektupta; "Seksen bin'e yakın Kızılbaş-Türkmen İran'dan Turanlılara Amu Derya Nehrini geçip hücum etmiş, onların korkusundan Kâbil ve Kandehâr hâkimleri onlara itaat etmiş iken, Semerkand'da Özbeklerin onları nasıl yendiklerini anlatıyor… Semerkand'dan Taşkent'e kadar bütün; mirzâlara, hanlara, sultanlara, bahadırlara ve diğer beylere, Çağatay boylarına Cengiz Han soyuna kurultay toplayıp Rafızîler üstüne yürümeleri için emir verileceğinden bahsediliyordu[29]. Fakat ne var ki, hiçbir yardım gelmeden savaş olacaktır. Bu mektuba Temmuz 1514 sonlarında cevap yollanmıştır[30].

Osmanlı Ordusu, Erzurum tevâbiinden olan Çermük'ten Sökmen'e geldiği sırada, Gürcistan Bey'i Mirza Çabuk tarafından Sultan Selim'e gönderilen iki bin baş koyun ve bir miktar balmumu

gelmiş ve Sultan Selim teşekkür etmiştir[31]. Dulkadırlu'dan Şehsuvaroğlu Ali Bey, Mihaloğlu Mehmed Bey, Bali Bey ve Bayındırlu'dan Ferruhşâd Bey, birer bölük asker ile dil (haber) almak için birer tarafa gönderilmişlerdi. Ferruhşâd Bey Turhan valisi Kızılbaşı ele geçirirken, Bali Bey'de iki Kızılbaş casusu tutup getirmiştir. Bu iki Kızılbaş-Türkmen ile Sultan Selim, Şah İsmail'e son mektubunu göndermiştir[32].

Sultan Selim bu mektupta özet olarak; "…Bana mektup gönderip cüretli kelimeler edip "Bu taraflara gelmekte acele edesiz, biz dahi beklemekten halâs oluruz", deyu bildirmişsin… Memleketler, padişahların menkûhâsı (karısı) gibidir…günlerden beridir memleketini çiğneyip duruyoruz ve senden hiçbir eser yok… Korktuğun anlaşılıyor… Erlik adı sana haramdır…" diyordu. Sultan Selim bu mektupla bir de kadın elbisesi göndermiştir[33].

Tabi ki, Sultan Selim'in bu hakaretleri tesirini göstermiş, 5 Ağustos 1514 Cumartesi günü Erzurum, Kara-konak mevkiinde konulduğu sırada Şah İsmail'in son cevabı gelmiştir. Şah İsmail'in Sultan Selim'e bu mektubunda; "Bizi ateş bilsin ol kendini mum" diye, meydan okuduğu bildirilmektedir[34]. Bu sırada Ümerây-i Türkmân ağzından bir mektup yazılıp, Şah'a itaat ve inkıyât üzere olacakları savaşın en şiddetli anında Şah'ın tarafına geçecekleri tarzında olup, Ferruhşâd Bey'in adamı Şeyh Ahmed'le (casus olarak) Şah İsmail'e gönderilmiştir. Bunu dinleyen Şah İsmail'in Hoy'da güvendiği Şeyh Ahmed'e; "Sen yine var haber ver ben dahi Çaldıran'da yetişirem"[35] dediği söylenir.

Çermük'ten sonra sırayla; Çayır Han, Kara-konak, Karye-i Mevlânâ, Kasım öykü suyu sahrası, Çoban Köprüsü, Şuşik, Alagöz, Güllü Yurdu, Gölet, Aydın Bey, Toprak-hisar, Derzioğlu, Dölbend, Tuz-suyu, Kabasakal, Eyyüb-Şeyh, Kura-suyu Sakallı konakları geçilmiştir[36].

Eleşgird'in Sakallı konağı mevkiine gelindiği vakit ordu, çok geçmeden isyana başladı. Bir kısım yeniçeriler, düşman

meydanda yok bu harap yerlerde ilerlemek, askeri beyhûde telef etmektir, geri dönelim diyorlardı. Hatta daha ileri giderek, Yavuz Sultan Selim'in çadırına tehditler dolu mektuplar bırakıyorlardı. Neticede yeniçeriler ansızın çadırlarını yıkıp, Sultan Selim'in çadırına da kurşun atarak serkeşlik göstermişlerdir. Sultan Selim işin teşvikçilerini öğrenmiş, ama şimdilik bir şey yapmamıştır[37].

Hemen çadırından çıkan, Yavuz Selim, yeniçerilere hitaben: "Biz henüz kastettiğimiz yere varmadık, düşmanla karşılaşmadık, dönmek ihtimalî yoktur, hatta bunu düşünmek bile fasit hayaldir. Teessüf olunur ki, Şah'ın maiyyeti efendileri yoluna can verirken, biz Şeriat-ı Ahmediye'ye muhalif hareket eden bunları yola getirmek için bu serhatlere kadar gelmişken, bir takım gayretsizler bizim mesaimizi akim bırakmak için geri çevirmek isterler. Biz katiyyen yolumuzdan dönmeyeceğiz, ulu'l-emre itaat edenlerle kastettiğimiz yere kadar gideriz. Kalbleri zayıf olanlar, ehl-i ıyâllerini düşünenler ve yol zahmetini bahane edenler kendileri bilirler, dönerlerse Din-i mübîn yolundan dönerler. Düşman daha ileridedir, er iseniz benimle beraber gelin, eğer içinizde er yoksa ben tek başıma da giderim" deyip atını sürünce, utanan yeniçeriler Padişah'ı takip etmişlerdir[38].

Bir müddet geçmeden Şehsuvaroğlu Ali Bey'in gönderdiği Türkmen esirleri getirilip, Sultan Selim'e, Şah İsmail'in savaşmak niyetinde olduğunu ve bunun içinde Çaldıran'ın yakınlarında bulunduğunu bildirdiler. Ayrıca pişdâr ordusu kumandanı Mihaloğlu Mehmed, Bali Bey'i göndererek Diyarbekir hâkimi Ustacaluoğlu Mehmed'in Hoy'da, Şah İsmail'in de yaklaşmakta olduğu haberini ulaştırmıştır. Bu duruma çok sevinen Padişah Sultan Selim, Şehsuvaroğlu Ali Bey'e, murassa bir kılıç, iyi bir at ve üç bin altın göndermiştir[39]. Askeri teskin eden Sultan Selim, Eleşgird, Sakallı, Üçkilise, Bezirgan Suyu, Diyadin-düzü, Ağrı Dağı görünüp, Kar-yatağı, Dana- Sazı'na gelmiştir. Burada güneş tutulması olup, müneccimler "tâlih Rûm mücahitlerinindir" diye yorumladılar. Burada savaş

hazırlıklarına girişen Osmanlı Ordusu, iki gün sonra Makû ile Hoy arasında Tebriz'e yirmi fersah mesafedeki Çaldıran'a ulaşmıştır[40].

Çaldıran Savaşı (2 Receb 920/23 Ağustos 1514):

Osmanlı ve Safevî orduları Azerbaycan vilayetinin kuzey batısında ve Doğu Bâyezid kasabasının seksen km. güney-doğusuyla Van Gölü'nün kuzey doğusunda bulunan Çaldıran ovasında karşılaştılar. Osmanlı Ordusu Çaldıran'a geldiği vakit Şah İsmail orada idi. Gerek Ustacaluoğlu Mehmed Han, gerek Nur Ali Halife olsun, Osmanlılar harp saflarını tanzim etmeden evvel hücum edilmesini söylediler ise de görüşleri kabul edilmemiştir[41].

Osmanlı Ordusu Çaldıran'da kuzey batı kısmındaki tepelere savaş tertibatı almış olarak arka vermişken, ovanın doğu tarafında da Safevî kuvvetleri mevzi almıştır. Sultan Selim, burada şafakla beraber savaşa girmek veya askere yol yorgunluğundan dolayı istirahat vermek hususunu tespit için Divân'ın görüşüne müracaat etmiştir. Yorgunluk ve sıkıntıları ileri sürerek dinlenmek gerekir, diyenlere karşı Rûmeli Defterdârı Pîri Paşa; "asker arasında Kızılbaş-Türkmen olanlar bulunduğu için hemen savaşmak gerekir", tezini savunmuş ve bu görüş kabul edilmiştir[42].

23 Ağustos 1514, Çarşamba günü Çaldıran ovasında mevkii alan Osmanlı ordusunun sağ kolunu, Anadolu Beylerbeyisi Sinan Paşa ile Zeynel Paşa'nın emrindeki Anadolu ve Karaman kuvvetleri, sol kolunu ise Rumeli Beylerbeyisi Hasan Paşa'nın kumandasındaki Rûmeli askeri teşkil ediyordu. Padişah Sultan Selim ordunun merkezinde olup etrafı ise sipâhi, silahdâr, ulufeci ve gurebâ bölükleri ile çevrilmişti. Sultan Selim'in yanında Sadr-ıâzâm Hersek-zâde Ahmed Paşa, Vezir Dukaginzâde Ahmed Paşa, vezir Mustafa Paşa, Ferhad Paşa, Karaca Paşa gibi devlet ricâli, kadıaskerler ve âlimler bulunuyordu[43].

Padişah'ın ön tarafında ağaları Ayas'ın emrinde sayılan on iki

bin'i bulan tüfenkçi ve yeniçeriler, arabalar ve develerden oluşan bir siper gerisinde dizilmişlerdir. Her iki kolun gerisinde on bin ve sekiz bin kişiden ibaret olan Anadolu ve Rûmeli azâpları, birbirlerine zincirle bağlanmış ve beş yüz top'un önünde bulunuyorlardı. Bu arada öncü kuvvetlerin ekseriyeti Dulkadırlu Türkmenlerinden olup, Şehsuvaroğlu Ali Bey'in komutasında iken, artçı-dümdâr kuvvetler de Şadi Paşa'nın emrinde idiler[44].

Osmanlıların bu dizilişlerine karşı başlarında Han'ları olduğu halde, ekserisi Ustacalu, Afşarlu, Varsaklu, Dulkadırlu, Rumlu, Kaçarlu ve Karamanlu Türkmenlerinden oluşan seksen bin kişilik bir süvari kuvvetinin başında bulunan Şah İsmail, Çaldıran sahrasına inmiş ve Necm-i Sâni (Vekilü's-Saltana) denilen Seyyid Nimetullah-oğlu Nizameddin Abdulbakî, Sadr-ı Seyyid Nur Ali Halife Rumlu, Meşhed Valisi ve Meşhed-i Ali âsitanesi nakibi Seyyid Mehmed Kemûne, Bağdat hâkimi Hulefâ Bey, Emir Şerâfeddin Ali, Dulkadırlu Halil Sultan, Hüseyin Bey, Korçı-başı Saru Pire Ustacaoğlu, Irak-ı Acem Serdarı Pir Budak Bey, Baba İlyas Çavuşoğulları, Baba Süleyman Ustacalu, Pir Ömer Bey, Şireci-başı ve Mehmed Han Ustacalu tarafından çevrilmiş idi[45].

Safevî Ordusu'nun sağ cenahını, kırk bin seçkin süvari ile Şah İsmail bizzat yönetiyordu. Sol cenahına Diyarbakır Valisi Ustacaluoğlu Mehmed Han komuta ediyordu. Merkezde de Vekilü's-Saltana, yani başvezir Seyyid Nimetullah-oğlu Mir Abdulbakî vardır. Şah'ın merkezde bulunduğunu belirten tarihçiler de olmuştur[46].

Her iki tarafın ordu mevcutları seksen bin ile yüz bin arasında tahmin edilmektedir[47]. Bazı mübalağalı rakamlar gerçek değildir. Şah'ın ordusu savaşlarda pişkinleşmiş ve dini bir hayatın içinde yetişmiştir. Hemen hepsi süvaridir, pek azı piyadedir. Çoğu Türk, kendi memleketinde dinç ve bolluk içindedirler. Levazım ve teçhizatı mükemmel, süvari kıtaları çok övülmektedir.

Osmanlı Ordusu ise; 20 Nisan 1514 Maltepe'den çıkışla 23 Ağustos 1514 Çaldıran'a gelinceye kadar dört ay üç gün oldukça meşakkatli olarak Anadolu'yu bir uçtan bir uca yürümüş, iki bin beş yüz km. kadar yol gelmiş, hayvanları yemsiz ve yorgun, kendileri bitkin, harabeler içerisinde gelmiştir. Ayrıca orduda gizli mezhep taşıyan Türkmenler vardır. Bozuk gıdalar ve ham yemişlerle zahire sıkıntısı ile gelmişlerdir. Osmanlı kuvvetlerinin üstün yönleri ise; top, fitilli muske denilen ateşli tüfekleri ve mükemmel piyade birlikleri vardır[48].

Savaş bu şartlarda 23 Ağustos 1514 Çarşamba günü at kişnemesi ve nal sesleriyle, kılıç şakırtıları ile olanca şiddetiyle başlamıştır. Şah İsmail, kırk bin süvari ile Osmanlı ordusunun sol cenahına saldırmış, ilk hamle de Rumeli ordusunu bozup, Rumeli Beylerbeyisi Hasan Paşa'yı şehit etmişlerdir. Osmanlılar "Allah Allah", Safevîler "Şah Şah" nâraları içerisinde bir birilerine girmişlerdir. Anadolu Beylerbeyisi Sinan Paşa çok süratli ve ustalıklı bir hareketle askerini birden bire topların arkasına çekip, Ustacaluoğlu Mehmed Han kuvvetlerini top ateşiyle karşı karşıya getirmiştir. Mehmed Han ve yakınları, askerlerinin çoğu ölmüşlerdir[49].

Osmanlılar sağ cenahta Sinan Paşa'nın kuvvetleriyle üstünlük sağlarken, Safevîler sol cenahta daha baskın durumdaydılar. Sultan Selim, baştan belirlediği taktiği uygulamıştır. Önlerini develer ve azap askerleriyle örttüğü topları, tam düşman askerini top menziline kadar çektikten sonra, birden bire Sinan Paşa'nın maharetiyle, Osmanlı Ordusu sağ ve sol yanlara açılmış, savaş Şah İsmail'in lehine gibi iken, aniden patlayan yüzlerce top mermileri ile Safevîler ağır kayıplar vermeye başlamışlardır. Rumeli ordusunun mağlubiyetini telâfi eden Anadolu ordusu, Şah'ın ünlü kumandanlarından birçoğunu öldürmüştür. Mehmed Ustacalu'nun ölümü Safevî ordusunda panik oluşturmuş, Şah İsmail şaşkın şaşkın bir oraya bir buraya koşuşturmaya başlamıştır[50]. Topların açtığı cehennemî ateş üzerine, Safevî Ordusu darma dağınık oldu. Mehmed Han Ustacalu'dan başka, Seyyid Mehmed Kemûne, Hülafâ Bey, Emir

Abdulbakî, Horasan hâkimi Lâla Bey Şamlu, Tekeli Çayan Bey ve pek çok Türkmen hasır gibi yerlere serildiler. Savaş Osmanlılar lehine dönmüştür. Bu arada Şah İsmail, eline ve pazusuna tüfenk kurşunu isabet etmesi yüzünden birkaç defa atından düşmüş ve at değiştirmek zorunda kalmıştır[51]. Yaralanıp atından düştüğü sırada bir Osmanlı süvarisinin mızrakla hücumu üzerine, Mirza Sultan Ali adlı Şah'ın zâbiti "Şah menem" diye süvariye koşup esir düşerken, Hızır adında bir seyis atını Şah'a vererek kaçmasını temin etmiştir.

Bu meşhur savaş o gün sabahtan (şafaktan) akşama kadar sürmüştür. Safevî ordugâhı bütün levazımıyla Osmanlıların eline geçmiştir. Şah İsmail, önce Tebriz'e sonra da Dergüzin'e kaçmıştır. Askerlerinin birçoğu maktul, bir kısmı da esir düşmüştür[52]. Osmanlıların büyük bir galibiyetiyle sona eren Çaldıran savaşında o gün Pâdişah yatsı vaktine kadar atından inmemiştir. Bu savaşa Sofu-Kıran veya Sûfi-kıran da denmiştir. Savaşın sonunda Safevî ordugâhı bütün hazineleri, Şah İsmail'in ümerasının ve askerlerinin genç hanımları, Osmanlıların ellerine geçmiştir[53].

Savaşın kazanılmasında daha önce de işaret edildiği gibi; ateşli silahlara sahip olmak, Osmanlı askerlerinin eşsiz fedâkarlığı, Yavuz Sultan Selim'in askerî dehası, ordunun tertip ve düzeni, emir komutaya uyum gibi özellikleri sayabiliriz[54]. Bu önemli savaşta her iki tarafta çok önemli kumandanlarını kaybetmişlerdir.

Osmanlı ordusundan; Rumeli Beylerbeyisi Hasan Paşa, Sofya Sancak Beyi Malkoçoğlu Ali Bey, Silistre Sancak Beyi Tur Ali Bey, Karesi Sancak Beyi Mehmed Bey, Kayseri Sancak Beyi Uveyis Bey, Beyşehir Sancak Beyi Karlıoğlu Sinan Bey, Mihaloğlu Mustafa Bey, Pirizren Sancak Beyi Süleyman Bey, Lazkiye Beyi Ayas Bey, Niğde Beyi İskender Bey ve bazı zuemâ ve tımar erbabı, birkaç bin Rumeli askerini sayabiliriz.

Safevî ordusunun harp meydanında kalan meşhur kumandanları ise; Kadıasker ve Vekilu's-Saltana Abdulbâki Bey, Diyarbekir

Valisi Ustacaluoğlu Mehmed Han, Bağdat hâkimi Hulefa Bey, Meşhed hâkimi Seyyid Mehmed Bey, Horasan hâkimi, Irak-ı Acem (Hemedan) Valisi Tekeli Yeğan Bey, Damgan Valisi Sultan Ali Bey, Köse Hamza, Korcı-başı Sarı Pire Ustacalu, Nakibu'l-Eşraf vs. ve on binlerce Kızılbaş-Türkmen askeri telef olmuştur[55].

Çaldıran'da Şah'ın hazineleri ve harem halkı Osmanlıların eline geçmiş, bunlar arasında Bağdat Valisi Hulefâ Bey'in kızı, Şah'ın da haremi olan Taclı Hanım ile Şah'ın diğer eşi Bihrûze Hatûn'da vardır. Taclı Hanım, münşî Tâcî-zâde Cafer Çelebi'ye verilmiştir. Tam bir hezimete uğrayıp içlerinden pek azı kurtulan Türkmenlerin ordugâhı, Osmanlı askerleri tarafından sabaha kadar yağma edilmiştir[56].

Ertesi gün, Sultan Selim, büyük bir Divân oluşturmuştur. Vezirler, devlet erkânı Divân'a gelip, saf saf durarak Padişah'ın elini öperek, zaferi tebrik ettiler. Bu arada şehitler defnedilip askerin terakkileri atlılara ikişer yayalara birer akçe olarak artırılmıştır. Divan'dan çıkan emir üzerine esirler getirildi, kadın ve çocuklar ayrılıp, Kızılbaş'ın esir ettiği âlimler, sanatkârlar ve devlet adamları serbest bırakılmışlardır[57].

Çaldıran'da iki gün kalan Sultan Selim, oradan; Kırım Hanı'na; Tebriz A'yânı'na, Doğu vilâyetleri halkına, Kürt Beyleri'ne, Akkoyunlu Mirzâd'a, Gürcistan Hâkimi'ne, Kürt Beyleri'nden Hizan Hâkimi'ne, Kars hâkimi Afşar Sevindik Han'a, Şark hâkimlerinden gizli dostluk eden bir Bey'e Oğlu Şehzâde Süleyman'a, Mısır Sultanı'na, Eflak ve Boğdan'a ayrı ayrı Çaldıran fetih-nâmeleri göndermiştir[58].

Bu fetihnâmelerden bir kaçını misâl olması bakımından kısaca belirtelim:

Doğu Kürt Beylerine yazılan Çaldıran fetihnâmesidir: Emirlerin iftiharlısı, büyükleri, Allah'ın esirgeyiciliğini kazanan doğu memleketleri beyleri; İkbâliniz devamlı ve sonunuz hayırlı olsun. Diğer Kürt aşiret ve kabile reisleri, temiz askerleri

ve bu illerin kethüdaları ve erleri…; Bu fermanım size ulaşınca her birinize mâlum olsun ki, iş bu 23 Ağustos 1514 Çarşamba günü öğle vaktine yakın Erdebiloğlu İsmail, dinsiz ve âyini fesatlı olan karşıma çıktı. Allah'ın yardımı ile göz açıp kapayıncaya kadar mağlup oldu ve kaçtı. Ne tarafa kaçtığı da bilinmedi. Şimdi temiz inançlarınız ve bağlılığınızla saadet kapıma olan sadakatinizin ortaya konma fırsatını kaçırmamanız için Cihan değerindeki uyulması vâcib olan fermanımı gönderip buyurdum ki; Bu fermanım hanginize, nerede ulaşırsa suretini hemen kâğıtlara yazıp bir birinize ulaştırınız. Kızılbaş tarafına giden Erdebiloğlu'nun nerede olduğunu kaç yerde fenalıklar ettiğini tafsilâtı ile yazınız ki, birçok nimet ve ikramlarıma hak kazanasınız Ağustos sonu 1514[59].

Şehzâde Süleyman'a yazılan -kısaltarak- Çaldıran fetihnâmesidir: Pek kıymetli, saadetli evlâdım… Bu fermânım sana ulaşınca malûm olsun ki, Erdebiloğlu müfsid, zındık, küfrü ve fesadı kendince usûl etmiş, Allah kullarına kötülük etmeyi, memleketler yıkmayı kendince iftihar saydığından, buna karşı, mahzunlara yardım, mazlumları koruyarak, dinimizin merasimlerini yaşatmak, Şeriatı bâkî kılmak ve güçlendirmek için Allah'a tevekkül ederek… tazı gibi atlara binmiş ve düşman avlayan askerlerimle onu tepelemek üzere şarka yürümüştüm. Deniz'den geçildiği günlerde hükm-i şerif gönderip: "İslamiyet perdesini yıkmak istediğin söylentisi her yerde işitilip, şeyhler ve âlimler senin küfrüne hükmederek katline ferman verdiler. Bu bakımdan pis vücudunu zaferlerimin hançeri ile ortadan silmek padişahlığımın borcu, hatta vâcib olmuştur. Fakat kılıcımı kullanmadan evvel sana İslamiyet teklif ediyorum… Eğer şimdiye kadar yaptığın kötülüklere içten bir pişmanlıkla Sünnî ve Müslüman olursan ve bundan evvel atımın ayağının bastığı yerleri, Osmanlı mülkü olarak bilirsen benim devletimden, yardım ve şefkatten başka bir şey görmezsin… Eğer kötü ahlakını değiştirmeyip, kötülüklerinde ısrar edersen. Allah'ın emri ile halen iradende olan memleketi ordum işgal ettiği zaman er isen meydana çıkarsın. Böylece

Allah’ın iradesi ne ise ortaya gelir” diye buyurmuştum. Uğur ve ikbâl ile Azerbaycan’a yürüdüm… Nihayet eski zamanlarda Acem sultanlarının pâyitahtı olan Tebriz önünde döğüşmek üzere 23 Ağustos öğleye yakın Çaldıran sahrasına gelindi. Askerimize karşı koymaya kendisine kudret olmadığını anlayarak, bütün askerini baştan ayağa kadar zırhlara gark edip sağ kola Ustalacalu-oğlu Mehmed’i kumandan ta’yin edip, geri kalan askerle de, kendisi sol kola gelip savaş başladı.

Anadolu Beylerbeyisi Sinan Paşa göz açıp kapayıncaya kadar, Ustacaoğlu’nun saflarını dağıtıp, Ustacaoğlu Mehmed’in de başını aldılar… Her iki taraftan uzun müddet çatışmalar, çekişmeler olup birçok beyler öldüler veya yaralandılar. Rumeli Beylerbeyisi Hasan Paşa yaralanınca, o koldaki garipler ve ulufeciler yardıma gönderildi. Yeniçeri kullarım da top, tüfek ve oklarla devlet ve din düşmanına taarruz ettiler. Bu durum karşısında düşmanlar firar ettiler. Askerlerim gidip sancaklarını ters çevirip, kumandanlarını hapsedip, hepsini ok ve kılıçlarına hedef ettiler. Kendisinin yaralandığı muhakkak olup, şimdi Tebriz cihetine yürünmektedir. İnşaallah yakında fetih tamamen nasip olur. İşte bu da Allah’ın hediyesidir… Gerekir ki oraya varıp size mülâki olmakla şereflenince Allah u Teala’ya bu lütuf ve hediyesinden dolayı hudutsuz hamd ve şükürler edip, şenlikler yaptırasın. 25 Ağustos 1514[60].

Bu tarihi Çaldıran Zaferi, ne İran’ın fethiyle neticelenmiş, ne de Safevî hâkimiyetiyle Şiî Mezhebi ortadan kaldırılabilmiştir. Fakat bu büyük zaferle daha mühim ve kıymetli olan şu netice elde edilmiştir ki; Yavuz Sultan Selim, Çaldıran zaferiyle Doğu Anadolu’yu Batı Anadolu’yla bütünleştirmiş, anayurdumuz olan Anadolu’nun Selçuklulardan sonra bozulan birliğini ebedî surette temin etmiştir. Siyasî haritamızın bugünkü şekli işte o gün dökülen Türk şehit kanlarıyla çizilmiştir. Çaldıran zaferiyle Anadolu artık asırlarca doğudan gelecek tehlikelerden korunmuştur[61], diyebiliriz.

Yavuz Sultan Selim’in Tebriz’e Girişi:

Çaldıran’da zaferden sonra iki gün kalan Sultan Selim, ordusuyla 25 Ağustos 1514’de Cuma günü, Tebriz’e doğru hareket etmiştir. Bundan sonra Hoy sahrasına gelen Sultan Selim, Vezir Dukagin-oğlu Ahmed Paşa, Rumeli Defterdârı Pîri Mehmed Çelebi, Sekban-başı Balyemez Osman Ağa ve evvelce Akkoyunlu divânında mevki sahibi olan büyük tarihçi İdrisî Bitlisî’den oluşan bir heyeti, dört yüz yeniçeri ile Helvacı-oğlu Hüseyin Bey’in idaresinde bulunan Tebriz’e; hem korumak hem de Osmanlı ordusunun gelişine hazırlatmak ve Şah’ın hazinesine, mallarına el koymak için önden 29 Ağustos’ta göndermiştir[62].

Helvacı-oğlu Hüseyin Bey, Sultan Selim’in gelişini duymuş ve Şah İsmail’in geri kalan kıymetli mallarını alarak şehri terk etmiştir. Bunun üzerine harekete geçen Sultan Selim Ahta-hane’ye sonra da Kuşçu Çemeni’ne geldiğinde, Safevîler tarafında döğüşen Kürt Beyi Hacı Rüstem ve Yedi Çeşme Çayırı’nda daha Şah Kulu vak’asında aleyhte olan Kürt Halit öldürülmüştür.

Tebriz’in Surhab (Acısu) köprüsü yakınına geldiğinde, Tebriz’in a’yân ve eşrâfı tarafından karşılanan Sultan Selim, şehre emân vermiş, büyük bir sevgi seli içerisinde bu menzilden Tebriz’e kadar yerlere serilmiş kıymetli Acem halıları üzerinden geçerek, merasimle şehre 6 Eylül 1514 Cuma günü girmiştir[63].

Yavuz Sultan Selim, atlas kumaşlar üzerinde Tebriz’e girerken atının ayağına altınlar saçılmıştır. Sultan Selim’i karşılayanlar arasında; Timur’un torunu Hüseyin Baykara-oğlu Mirzâ Bedi’üz-zaman, biri Farsça diğeri Çağatayca iki kaside takdim eden Hafız-ı İsfahanî Muhammed ve oğlu Hasan Can (Hoca Saadeddin’in babası) gibi kayda değer kimseler bulunmaktaydı. Bunlarla beraber çoğu, Şah İsmail’in Horasan’dan Tebriz’e naklettiği Türk asıllı bin kadar sanatkârı da Sultan Selim, Tebriz’den İstanbul’a nakletmiştir[64].

Tebriz’in Sahib-abâd mahallesinde bulunan ve mavi-altın sarısı çinilerle süslü olan Sultan Uzun Hasan Camii’ni cephânelik

iken temizletip, düzenleterek Hulefây-ı Râşidin ile Ashab-ı Kiram'ın isimlerini ve kendi adını hutbe de okutan Sultan Selim, sonunda bir dua ederek cemaatta âmin demiştir. Şah İsmail'in Akkoyunlular'dan ve Özbek Şeybânî Han'dan ele geçirdiği kıymetli hazinelere el konulmuştur. Bununla birlikte bir kısım fillerle, Şah'ın Akkoyunlu Türkmenleri'nden Yakub Bey ve Timur torunlarından Ebu Said'den gasp ettiği emanetler, İstanbul'a sevk edilmiştir[65].

Sultan Selim, Tebriz'de iken kendi adına para bastırıp, Ehl-i Sünnet üzere hutbeler okutup, çirkin Şia adetleri terkedilip, Muhammed'in (sav) dininin ibadet tarzı yenilenmiştir[66]. Tebriz'de kaldığı sürece Sultan Selim her şeyi Ehl-i Sünnet inancına uygun bir hale koymaya çalışmıştır. Tebriz, o vakit İran'ın başkenti ve bir milyon civarında nüfusu olan bir şehirdi. Safevîler başkenti sonraları Kazvin'e alarak bu şehrin gerilemesine sebep olmuşlardır[67].

Kış mevsimi yaklaşırken Sultan Selim'in niyeti kışı Tebriz'de geçirmek, baharda tekrar Şah İsmail ve Safevîler'e karşı mücadeleye girişmekti. Fakat "a'yân bâ-husus sipâh ve yeniçeriyân" bu fıkir de değillerdi. Kızılbaş-Şiîlerin meskûn olduğu bu bölgede, vezirlerin ve yeniçerilerin de kalmak istemediğini anlayan Sultan Selim, Tebriz'den 15 Eylül 1514'de ayrılarak Nahçıvan yoluyla Karabağ'a çekilmek zorunda kalmıştır[68].

Tebriz'den Amasya'ya Dönüş (15 Eylül 1514):

Tebriz'de bir takım icraatlar yapan ve birçok yeri ziyaret eden, bu arada Heşt-i Behişt Sarayı'nı da gezen Sultan Selim, kış mevsimini Tebriz'de geçirip, on beş yıldan beri birçok Türk hanlığını yıkan, pek çok masum insanı katleden Şah İsmail'e ve onun kurduğu Şiî-Safevî hanedanlığına son vermek istiyordu. Fakat zahire ve yiyecek sıkıntısı, kış mevsiminin yaklaşması, devlet erkânının ve askerlerin dönüş arzusu, "seferim Hind'e Sind'e olacaktır, Doğu ile Batı Türk-İslam âlemini birleştirmek istiyorum" diye düşünen büyük hükümdarı

zor durumda bırakmış, Karabağ'da kışlamak üzere Tebriz'den hareket etmiştir[69]. Nahçıvan yoluyla Karabağ'a gitmeyi arzulayan padişah: "Karabağ ili Acem şahlarının kışlağıdır. Beylerin ağırlıklarını, çevrelerini beslemeye dayanıklıdır, komşu illerinden dahi azık getirilebilir, burada kışlamayı düşünmekteyiz" diye buyurmuştur[70].

Kış mevsiminin bu eski İlhanlı merkezinde geçirileceğini anlayan devlet ricâli ve ordu Merend'den Aras nehri kıyılarına geldiği bir sırada, yeniçerileri isyana teşvik ettiler. Aras nehri taşkın olduğu halde geçerken bir hayli insan boğulmuş ve hayvan telef olmuştur. Yeniçeriler Anadolu'ya dönmek istediklerini; Karabağ'da kışlamak istemediklerini, padişahın etrafını sararak parça parça olmuş elbiselerini mızraklarına takarak, bağırmışlar, hatta Sultan Selim'in çadırına kurşun atarak tepkilerini belirtmişlerdir[71].

Sultan Selim, bu isyanın arkasındaki teşvikçilerin, Vezir-i âzâm ile vezirler, Kadıasker Ca'fer Çelebi, Yeniçeri ağası İskender Paşa ve Sekbânbaşı Balyemez Osman Paşa olduklarını anlamış, ama sessizce bu asî ruhlu devşirme ordusunun tavrını beğenmediği halde Kars-Erzurum yoluyla Amasya'ya dönmeye karar vermek zorunda kalmıştır[72].

Askeri isyana teşvik edenleri cezalandırmaktan geri kalmayan Sultan Selim, Revan şehrini yağmaladıktan sonra vezir Mustafa Paşa'yı atının eğerini kestirmek suretiyle azletmiş ve yerine defterdar Pîri Paşa'yı vezir tayin etmiştir. Peşinden Nahçıvan'da iken, askerin bazı evleri yağmalarını vesile yaparak, "Siz askeri muhafaza da ihmal gösterdiniz" diyerek, Vezir-i azâm Hersek-zâde ile ikinci vezir Dukagin-zâde Ahmed beyleri çadırlarını başlarına yıktırarak azletmiştir[73].

Yeniçeri ağız birliği yapmışçasına Diyâr-ı Rûm'a dönmek için;

"Didiler ey pâdişah-ı cem nişân

Kılıcın olsun düşmana ateş saçan

İran ki baştan sona dek viranedir

Anda kışlak eylemek efsanedir”.

Bu sözlerin orduda büyük küçük herkesin fikrini yansıttığını anlayan Sultan Selim dönüşe mecbur olmuştur[74], diyebiliriz.

Bu arada ordunun erzak ve saman buhranı ile karşılaştığı görülmektedir. Gürcistan hâkiminden istenilen erzak gelmeyince Gürcü toprakları yağmalanmaya başlanmıştı ki, Gürcü Mirza Çabuk’un adamları İspir kalesinin anahtarlarını ve ordunun zahire ve hayvanların saman ihtiyacını Çoban Köprüsü’nde getirmişler ve sıkıntı kısmen giderilmiştir. Fakat Sultan Selim, yine de zeametli süvarilerine izin vermek zorunda kalmıştır[75]. 20 Eylül 1514’de Aras nehri geçilip, Kesikkünbed’e konulup 21 Eylül’de Nahçıvan şehri yakınında konaklanıp, halkının Kızılbaşlığından dolayı yağma edilmiştir. 22 Eylül’de Karabağ yakınına konulup, Sederek’ten geçilerek 25 Eylül’de Revan (Çukur-sa’ad) civarına konulmuştur. 28-29 Eylül’de Üçkilise geçilip, 5 Ekim’de Kars, Şuregel-suyu (Arpaçayı) geçilip Gökçedağ yakınına konulmuştur[76].

Yeni vezir olan Pîri Paşa zahire sıkıntısını gidermek için, Bayburt taraflarına gönderilip, Ramazan’ın birinci günü (20 Ekim 1514) Çin-ağılı (oğulu) mevkiine konulmuştur. Orduy-ı Humâyûn Erzurum’da iken Bayburt’un fetih haberi gelmiştir. Otağ-ı Humâyûn Bayburt’a geldiğinde kaleler fetheden güçlü beyler, Padişah’a Bayburt’un anahtarlarını sundular[77]. Bayburt kalesiyle beraber Kiğı kalesinin de anahtarları getirilmiş, 24 Ekim’de Bayburt tevâbiünden Danişmend-kenti civarına konulup Başmirahur Bıyıklu Mehmed Beye, Bayburt’un fethinde gösterdiği yiğitlikten dolayı; Trabzon, Bayburt, Şebinkarahisar, Erzincan ve Canik sancakları, Erzincan valiliğine bağlı olarak verilmiş ve Mehmed Bey buralara Serdar olmuştur. Azledilen Hersek-zâde’nin yerine, Rumeli Beylerbeyisi olan Hadım Sinan Paşa Vezir-iazâm tayin edilmiştir[78].

Böylece 1514'teki Çaldıran Seferi sonunda, Osmanlı ordusunun, Nahçıvan ile Revan çevresini vurduğu, Şuregel-Kars, Pasinler, Erzurum çevresindeki Sevindik Han'ın Türkman Beyliği topraklarına dokunmadığı, Gürcü Atabeklerinden İspir'i aldığı, Safevîlerden, Doğu Bâyezid, Erzincan, Bayburt, Tercan, Kiğı kalelerini ve mülhakatını fethettikleri görülmektedir[79].

Sultan Selim, Niksar'da Ramazan Bayramı'nı idrak edip, 24 Kasım 1514'de Amasya şehrine kışı geçirmek, ertesi bahar harekâta buradan devam etmek maksadıyla, ordunun top ve cephanesini Şark-i Karahisar'da (Şebinkarahisar) bırakmış, askerin de Ankara'da kışlamasını emretmiştir. Kapıkulu askeriyle kışın bastırması üzerine kış hazırlığı yapılıp, Amasya'da kalınırken, Ayas Ağa Tebriz'den gelenler ve yeniçerilerle İstanbul'a gönderilmiştir[80].

Amasya'da Çaldıran seferinde kahramanlığı ve büyük hizmetleri görülen Şehsuvaroğlu Ali Bey'e, Pâdişah Selim, Dulkadırlu vilayetini uygun görüp, geçici olarak durumun darlığı sebebiyle Kayseri sancak beyliği verilmişti. Dulkadırlu ve Bozok yöresinin fethi göreviyle çok kıymetli bahşişlerle sancağına gönderilip, Bozok Sancak Beyi Dulkadıroğlu Süleyman'ı da mağlup edince, Bozok'ta Şehsuvaroğlu Ali Bey'e verilmiştir[81].

Bu arada Şah İsmail, Osmanlı Padişahı'nın Amasya'da kışlamakta olduğunu, İlkbahar da tekrar İran üzerine yürüyeceğini haber almıştır. Amasya'da kışlayan Sultan Selim'e ikinci defa İran üzerine yürümesini önlemek, özür dileyip geçmiş kusurlarının bağışlanmasını dilemek ve mâşukası (gözdesi) Taclı Hatun'u geri almak düşüncesiyle; Tebriz ulemâsından Seyyid Abdu'1-Vehhab'ın başkanlığında, Kadı İshak, Mevlana Şükrullah Mugâni ve Şeyh Haydar'ın halifelerinden Hamza'dan mürekkep bir elçilik heyetini göndermiştir[82].

Gelen heyetle yolladığı mektupta Şah İsmail kısaca; yapılan savaştan pişman olduğunu, sulh istediğini, Çaldıran'da alınan hatununun geri verilmesini istemekteydi[83].Yavuz Sultan Selim

bu taleplerin hiçbirini kabul etmeyerek, dört elçiden Kadı İshak'la, Seyyid Abdu'1-vehhab'ı Amasya'dan İstanbul'a gönderip Rumeli-Hisarı'nda ve Hamza-Halife ile Molla Şükrullah'ı da Dimetoka zindanında hapse attırmıştır[84].

Bu arada Kürt Hacı Rüstem'in oğlu Pir Hüseyin Bey, Şah İsmail'den Osmanlı tarafına ilticâ etmiş ve babasının hükmettiği yerler kendisine verilmiştir[85]. Amasya'da iken Sultan Selim, Dukaginoğlu Ahmed Paşa'yı yeniden vezirliğe getirmişti. Yeniçeriler ilkbahar da tekrar sefer olacağını duymuşlar, hâlâ zahire ve yiyecek sıkıntıları bitmemişti ki, Amasya'da isyan ederek Yavuz Selim'in hocası Halimi Çelebi'nin ve vezir Piri Paşa'nın çadırlarını yağmaladılar. Bunun üzerine olayı tahkik ettiren Sultan Selim, Dukağinoğlu Ahmed'i suçlu bularak azledip bizzat hançerleyip başını kestirmiştir (1 Mart 1515)[86].

Kemah Kalesi'nin Fethi (19 Mayıs 1515):

Yavuz Sultan Selim'in en çok üzerinde durduğu husus, Safevîler üzerine yeniden yürümekti. Kemah kalesine sığınmış olan Türkmenler, Osmanlı topraklarına durmadan tecavüz ettikleri için, kışı Amasya'da geçirmekte olan Padişah'a; "Kemah Kalesi Kızılbaşların elinde bulundukça, Bayburt, Erzincan gibi şehir ve çevre kasabaların güvenliğini sağlamak mümkün olamaz" dediler. Bunun üzerine zaten Doğu Anadolu'da hâkimiyet kurmayı lüzumlu sayan Padişah, Kemah kalesinin kuşatılmasını Bıyıklı Mehmed Paşa'ya emretmiştir[87].

Sultan Selim, 19 Nisan 1515'de Amasya'dan Kemah'a doğru hareket etmiş; Karlıgöl, Karaçayır, Sivas, Merzifon, Elmalı üzerinden Kemah kalesine gelmiştir. Gayet müstahkem olan Kale, Varsaklu Mehmed Bey, tarafından savunulmaktaydı. 19 Mayıs 1515'de Padişahın da iştirakıyla umumî bir hücumla ikindi vakti kale teslim alınmıştır. Kızılbaş-Türkmen müdafîler kılıçtan geçirilip, kadınları ve çocukları esir alınıp, muhafızlığına Karaçin-oğlu Ahmed Bey tayin edilmiştir[88]. Kemah kalesinin fethi Erzincan, Bayburt ve Doğu Anadolu'nun

hâkimiyet altına alınması açısından hakikaten önemli bir hâdisedir.

Dulkadırlu Beyliği'nin Osmanlı Devleti'ne Katılması (1515):

Yavuz Sultan Selim, Anadolu'nun birlik ve bütünlüğünü sağlamak amacıyla, Kemah kalesinin fethinden sonra Sivas'a dönmüştü. Vezir-ia'zâm Hadım Sinan Paşa'yı on beş bin askerle, Şehsuvaroğlu Ali Bey kılavuzluğunda, Dulkadırlu Alauddevle Bozkurt Bey üzerine göndermiştir.

Alauddevle Bozkurt Bey, Osmanlılara muhalif hareket etmekteydi. Sultan Selim, İran'a giderken, Çaldıran savaşına iştirak etmemiş, zahire vs. yardımında bulunmamış, Kemah'ın fethi sırasında bir Osmanlı kervanını vurmuş, belki daha önemlisi, Memlûk hükümdarı Kansu Gavri'ye müracaat ile yardım ve himayesini talep etmiştir[89]. Alauddevle Bozkurt Bey, tehlikenin gelip çattığını görünce haremini, hazinelerini vs. Turna Dağı (Nurhak) tepesine çıkararak, Dulkadırlu arazisine hâkim boğazları tutmuştur.

Sultan Selim, Elbistan önlerinde İncesu kenarına karargâhını kurmuş, bu arada Sinan Paşa, Göksun ovasını geçerek, yirmi bin kişilik Dulkadırlu Türkmen ordusuyla karşılaşmıştır. Şehsuvaroğlu Ali Bey'in Alauddevle'nin askerlerine; "Merhum babamın ekmeğini yiyenler, sancağımın altına gelsinler" çağrısı etkili olup, Alauddevle Bozkurt Bey'in askerleri arasında dağılma meydana getirmiştir.

12 Haziran 1515'de Göksun yakınlarında Turna Dağı eteklerinde yapılan savaşta doksan yaşındaki Alauddevle Bozkurt Bey, dört oğlu ile beraber giriştiği mücadelede öldürülmüştür[90]. Alauddevle Bey'in kesik başı bir fetihnâme ile Mısır Sultanı Kansu Gavri'ye gönderilmiştir. Dulkadırlu memleketi Maraş ve Elbistan başta olmak üzere bir "sancak" itibar edilerek Şehsuvaroğlu Ali Bey'e verilmiştir. Böylece Keşfî'nin "Türkistan Diyârı" dediği Türkmenlerin yurdu ve askerleri Sultan Selim'in emrine girmişti. Sultan Selim adına burada

kendi adına hutbe okutup, para bastırılmıştır. Hadım Sinan Paşa burada vezir-i a'zam tayin edilmiştir[91].

Dulkadırlu Eyaleti'nden, Acem diyarında alınan ganimet kadar kıymetli mücevherler ve bol miktarda para ele geçmiştir. Sultan Selim, her askere elde ettiği ganimet hariç bin'er akçe ihsan buyurdular. Kayseri'ye gelindiğinde Selim Han, askere memleketine dönüş için izin verip, kendisi adamlarıyla birlikte Göksun, Sarız ve Kayseri üzerinden İstanbul'a azimet etmiştir[92].

Yavuz Sultan Selim, İstanbul'a varır varmaz, evvela Çaldıran Seferi sırasında meydana gelen başkaldırmalarda devlet erkanından kimlerin parmağı olduğunu meydana çıkarmak için tahkikat açtırdı. Netice de; Vezir İskender Paşa, Sekban-başı Balyemez Osman Ağa, Kadıasker Cafer Çelebi suçlu bulunarak katledilmişlerdir[93]. Bu arada Sultan Selim'in İstanbul'a dönmüş olduğunu duyan, Şah İsmail, Hüseyin Bey ve Behram Ağa'dan oluşan bir sefaret (elçilik) heyeti daha göndermiş, bunlarda evvelki gelen Safevî heyetinin âkıbetine düçâr olmuşlardır[94].

Güneydoğu Anadolu ve Diyarbakır Havâlisi'nin Osmanlı Devleti'ne Katılması (1515-1517):

Sıradağlar üzerinde başlarına buyruk dolaşmakta olan Kürt Beyleri, tek başlarına yaşamakta ve Kelime-i Tevhid'den başka hiçbir konuda anlaşamayarak sürekli biçimde biri birileriyle çatışmayı huy edinmişlerdi. Daha önceleri Akkoyunlu sonra Safevî-Türkmenler yönetiminde olan Diyarbakır ve Bağdat arasında yaşamaktaydılar. Anlaşmazlık yüzünden aralarında dayanışma bulunmadığından, Safevî-Türkmenlere direnmeye güçleri yetmemiş ve ister istemez Şah İsmail'e baş eğmişlerdir[95].

Güney Doğu Anadolu, Akkoyunlu Türkmenlerinden Safevîlerin eline geçmişti. Nüfusun ekseriyeti Türk idi. Bir miktar da Kürt var idiyse de İranlı yoktu. Osmanlı kaynaklarında yanlış

bir adlandırma ile “Kürdistan” denilen saha; Urmiye Gölü’nden Fırat boylarına kadar uzanan yerler olarak gösterilir. Oysa Kürdistan; bugünkü İran topraklarında kalan Bağdat’ın kuzeydoğusudur. Ardelan, Luristan toprakları ve Urmiye Gölü’ne kadar olan yerlerdir.

Asırlardan beri nesilden nesile Türklerle meskun olmuş olan Güneydoğu Anadolu bölgesinde dağınık halde Sünnî olan Kürtler de vardı[96]. Çaldıran zaferi ve Osmanlı ordusunun Tebriz’e kadar ilerlemesi gerçi İran’da Safevî Devleti’nin kudret ve nüfuzunu sarsmıştı. Fakat Osmanlılar çekilir çekilmez Azerbaycan’da Şah İsmail, hemen Tebriz’e dönerek hâkimiyet ve otoriteyi yeniden kurmuştu. Ancak yanlış bir tavırla Güneydoğu Anadolu’daki Kürt beylerinden bir kısmını tutuklatıp beyliklerine son vererek buralarda hutbe ve sikke kendi adına okutmakla Kürtlerin tepkisine yol açmıştır[97].

Stratejik önemi olan Diyarbakır şehrine hâkim olmak isteyen Şah İsmail, Sultan Selim’in İstanbul’a döndüğünü işitince, Çaldıran seferinde maktul düşen Ustacaluoğlu Mehmed’in kardeşi Kara Han’ı Diyarbakır’ı muhasaraya göndermiş ve tekrar zapt ettirmiştir[98].

Sultan Selim, Acem diyarına fethe giderken, bazı Kürtler huzuruna gelerek Safevîlerin kendilerine musallat olduklarından şikayet etmişlerdi. Sultan Selim’de Azerbaycan’dan dönerken, bölgede bulunan Kürtlerin gönüllerini kazanarak onlara mektuplar yazmış ve kendisi Kürtler arasında büyük bir nüfuzu bulunan değerli âlim ve tarihçi İdris-î Bitlisî’yi (v.1521) Diyarbakır ve havalisinin barış yoluyla fethi için Kürtlere göndermişti[99]. Şeyh Hüsameddin Ali-oğlu İdris-î Bitlisî, Kürtlerin örf, adet ve geleneklerini çok iyi bilen ve onlar arasında itibarlı bir kimse olduğu için yaptığı çalışmalar neticesini vermiş, çok kısa zamanda bölgede bulunan beyleri Güneydoğu Anadolu’da iknâ ederek Sünnî-Müslüman olan Osmanlı Devleti’ne bağlamayı başarmıştır[100].

Sultan Selim, Kara Han’a karşı kuşatılan Diyarbakır şehrinin

direnmekte olduğunu İdris-î Bitlisî'den öğrenmişti. 25 Eylül 1515 günü Edirne'de bulunan Padişah'a Kızılbaş'ın on ay'dan beri kuşattığı Diyarbakır şehri yardımına 29 Ağustos 1515 günü gönderilen hükme göre Sivas (Rûm) Beylerbeyisi Şadi Paşa'nın Amasya'dan çıkarak yürüdüğü, ayrıca Erzincan Beylerbeyisi Bıyıklı Mehmed Bey'inde ol cânibe gittiği haberi geldi. Elli bin nüfuslu Diyarbakır şehri Kara Han'a ve Safevî ordusuna on ay dayanmıştı. 10 Eylül 1515'de Osmanlı askerleriyle birlikte, o yöreden olan Türkmen asıllı Yiğit Ahmed idaresindeki gönüllüler, Urfa kapısından şehre girmişlerdir. 20 Eylül'de Bıyıklı Mehmed'in kuvvetleri de şehre girerek, şehir muhasaradan kurtarılmıştır[101].

Bu hengame öncesinde İdris-î Bitlisî'nin yapmış olduğu yoğun çaba sonucunda; Bitlis, İmadiye, Hasankeyf, Sason, Aşti, Ermi, Savran, Hizan, Siirt gibi yerlerin hâkimlerinden yirmi beş adet Kürt beyi, Yavuz Sultan Selim'e bağlı hale getirilmişti. Bunlar, Sultan Selim ile birlikte mal ve canlarını fedâ etmeye, ahdi yemin ederek Osmanlı Devleti'ne bağlılıklarını bildirmişlerdi[102].

İdris-î Bitlisî ve Kürt beyleri on bin gönüllü ile Diyarbakır'ı muhasara eden Kara Han'a karşı Bıyıklı Mehmed'in ordusuna katılmışlardı[103]. 4 Kasım 1515 tarihinde yapılan Divân'da, Diyarbakır Beylerbeyiliği; Kiğı, Çemişgezek'ten Urfa ve Sincar'a kadar olan yerleri içine alan vilayet toprakları Bıyıklı Mehmed Bey'e verilip, eski Amid Sancak beyliği mahlûl oldu (iptal edildi) ve Diyarbakır'dan yirmi üç pâre sancak verildi[104]. Kürtlerin Safevîler'e karşı hareketleri sonucu, padişah bunlara, itaatları karşılığında, beyliklerine ait olan toprakları tanıyan beraatlar göndermiştir[105].

Diyarbakır'ın Yiğit Ahmed ve Bıyıklı Mehmed Bey'in ordusuyla ele geçirilmesinden sonra Kara Han Ustacalu, Mardin tarafına kaçmıştır. Diyarbakır'dan Mardin'e firar eden Kara Han, takip edilerek Sincar'a geçtiği öğrenilmişti. Mevlânâ İdris-î Bitlisî Mardin'e gelerek halka nasihat eyleyip kaleyi teslim almış ve boyun eğmeyenler gizlice kaçmışlardır. Osmanlı

askerleri Mardin'e girmiş, sonra kışlamak üzere Diyarbakır'a çekilmişlerdi. Bunu haber alan, Kara Han tekrar Mardin'e gelerek durumu Şah İsmail'e bildirmiştir[106].

Bu arada Şadi Paşa: "Bana padişahımızın fermanı ancak Amid'e kadardı" diyerek, askerini toplayıp Sivas'a doğru yönelmiş, İdris-î Bitlisî ile Bıyıklı Mehmed'de Pâdişah'tan tekrar yardım istemiştir. Sultan Selim, Karaman Beylerbeyisi Husrev Paşa'yı yirmi bin kadar askerle Diyarbakır-Mardin taraflarına yardımcı göndermişti. Harput kalesini yolda iken üç gün muhasaradan sonra almışlardı.

Bu sırada Kara Han, Şah İsmail'den gelen taze kuvvetler ile Mardin kalesini tahkim etmişti. Husrev Paşa Fırat'ı geçti ve Bıyıklı Mehmed'in ordusu ile birleşti. Kara Han'da Safevî askerini Pîr mevkiindeki Türkmen aşiretleriyle birleştirmek için ilerlemişti. Mardin civarında Koçhisar yakınında Dede-kargın mevkiinde iki ordu karşılaştı[107]. Yapılan çok şiddetli çarpışma sonucunda Kara Han, kurşunla yaralanarak öldü ve başı kesildi. On bin'den ziyade Kızılbaş-Türkmen öldürüldü, kaçabilenler kaçmışlardı. Bölge tamamen -Mardin Kalesi hariç- Osmanlılara geçmiştir[108].

Sonuç:

Çaldıran zaferinden sonra Osmanlı Devleti, Doğu Anadolu'yu, Güney doğu Anadolu'yu Orta Anadolu'yu, Musul-Kerkük bölgesi ile bazı kale ve şehirleri kalıcı olarak hâkimiyeti altına almıştır. Koçhisar zaferinin tesiri çok büyük olmuştur. Savaşı müteakip, Ergani, Sincar, Çermik, Birecik, Rakka, Hasankeyf, Urfa, Siirt kapılarını Osmanlı-Türk ordularına açmışlardır. Ayrıca Güneydoğu Anadolu'daki, Rûşeni, Hariri, Sencarî, Cezirevî gibi bazı Arap ve Kürt aşiretleri de itaat altına alınmıştır[109].

Mardin kalesi kumandanı olan Ustacaluoğlu Kara Han'ın kardeşi Süleyman Kale'yi teslim etmemişti. Bir yıl kadar sonra Sultan Selim Han, Arap diyarının fethinden dönerken, Bıyıklı Mehmed'i

Mardin'in fethi için gönderdi. Mehmed Paşa, varıp şehri zorla alarak Süleyman Bey'i öldürüp, bölgeyi Safevî-Kızılbaşlardan temizlemiştir (Nisan 1517)[110].

Güneydoğu Anadolu'nun Osmanlı Devleti'ne bağlanmasında çok emeği geçen Bıyıklı Mehmed Paşa ile İdris-î Bitlisî'ye Yavuz Sultan Selim, hil'at, bahşiş ve kılıçlar hediye etmiştir. Ayrıca Kürt beyleri için yirmi beş yük akçe, beş yüz hil'at ve on yedi sancak ihsan buyurmuşlardır[111]. Yavuz Sultan Selim, takip ettiği ince bir siyasetle, Mevlânâ İdris-î Bitlisî'nin önderliğinde; Doğu ve Güneydoğu illerinde oturan "Kurt-baba" veya Baba-Kürtlerin aşiret reislerine iyi muamele etmiştir. Onları İranilik ve Şiîliğe karşı kuvvetli bulundurmak için, soyca Türk olan bu aşiretlere ve beylere Kürt adını vererek, onlara geniş hak ve yetkiler vermiştir[112].

Yavuz Sultan Selim'in Güneydoğu Anadolu siyaseti başarıya ulaşmış gözükmektedir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki teshir harekâtı sonucu Diyarbakır havalisi itaat altına alınmıştır. Nusaybin ve Urfa dâhil olduğu halde Irak-ı Arab'ın kuzey kısmı, Kerkük ve Musul, Osmanlı Devleti'ne katılmıştır. Güney'de ise Bağdat'a doğru olan saha ve Mısır hükümetinin müstemlekesinden, Tarsus, Adana, Antakya ve Halep, Osmanlı Devleti'nin hedefi altına alınmıştır[113].

KAYNAKÇA:

– Ahmed Rasim; ***Resimli Haritalı Osmanlı Tarihi***, C. I-IV, I. Baskı, Şems Matbaası, İstanbul, 1326-1328 h.

– Ahmed Refik; ***XVI. Asır'da Rafızilik ve Bektaşîlik***, Ahmet Halit Ktb., İstanbul, 1932.

– ALTUNDAĞ, Şinasi; "Selim I", ***İ.A.***, C. XI, M.E.B., İstanbul, 1966, (ss. 423-434).

– ASRAR, N. Ahmet; ***Kânunî Sultan Süleyman ve İslam Alemi***, 2. Baskı, Hilâl Yayınları, İstanbul, (t.y.).

Franz Babinger,

– Babinger, Franz; ***Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri,*** Çev. Coşkun Üçok, Ankara, 1992.

– BALCIOĞLU, Tahir Harimi; ***Türk Tarihinde Mezhep Cereyanları***, Kanaat Kitabevi, Ankara, 1940.

– BARTHOLD, W.; ***İslam Medeniyeti Tarihi***, Çev. Fuad Köprülü, 5. Baskı, D.İ.B. Yayınları, Ankara, 1977.

– ***II. Bâyezid ve I. Selim Devrine Ait Muhaberât***, Revan Kitaplığı, Nr. 1958, T.S.M.K., İstanbul, (t.y.).

– Bursalı Mehmed Tahir; ***Osmanlı Müellifleri***, C. I-III, Amire Matbaası, İstanbul, 1333 h.

– Celâlzâde Koca Nişancı Mustafa Çelebi; ***Selim-nâme*** (Meâsir-i Selim Hânî), Haz. Ahmet Uğur-Mustafa Çuhadar, 1. Baskı, K.B. Yayınları, Ankara, 1990.

– _____ ; ***Tabakâtu'l-Memâlik fi Derecâti'l-Mesâlik***, Fatih Kitaplığı, Nr. 4423, (Türkçe Yazma), Süleymaniye Ktb., İstanbul, (t.y.).

– DANİŞMEND, İsmail Hami; ***İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi***, C. I-IV, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1948.

– EMECEN, Feridun; "Kânunî Süleyman Devri", ***D.G.B.İ.T.***, C. X, Zafer Matbaası, Çağ Yayınları, İstanbul, 1989, (ss. 313-382).

– Feridûn Ahmed Bey; ***Münşeatu's-Selâtin***, C. I-II, 2. Baskı, İstanbul, 1274-1275 h.

– FIRAT, M. Şerif; ***Doğu İlleri ve Varto Tarihi***, 5. Baskı, T.K.A.E., Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1983.

– Gelibolu'lu Mustafa Âlî; ***Kitabu't-Târih-i Künhu'l-Ahbâr***, Nr. 920, (Türkçe Yazma), Raşid Efendi Ktb., Kayseri, 1083 h.

– GRAMMONT, Jean-Louis Becque; "Osmanlı İmparatorluğu Doruğu

Olaylar (1512-1606)", ***Osmanlı İmparatorluğu Tarihi***, Çev. Server Tanilli, l. Baskı, Say Yayınları, İstanbul, 1992, (ss. 171-194).

– GÖKBİLGİN, M. Tayyib; ***Kânunî Sultan Süleyman***, 2. Baskı, M.E.B. Yayınları, İstanbul, 1992.

– _____; "Arz ve Raporlarına Göre İbrahim Paşa'nın Irakeyn Seferindeki İlk Tedbirleri ve Fütûhâtı", ***Belleten,*** T.T.K. Basımevi, S. 83, XXI, Ankara, 1957, (ss. 449-483).

-_____ ; "Çaldıran Muharebesi", ***İ.A.***, C. III, M.E. Basımevi, İstanbul, 1977, (ss. 329-331).

– GÖLPINARLI, Abdulbaki; "Kızılbaş", ***İ.A.***, C. VI, M.E. Basımevi, İstanbul, 1977, (ss. 789- 795).

– GÖYÜNÇ, Nejat; "Kânunî Devri Başlarında Güney-Doğu Anadolu", ***Kânunî Armağanı***, T.T.K. Basımevi, Ankara, 1975, (ss. 61-74).

-_____; ***XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı***, T.T.K. Basımevi, Ankara, 1991.

– HAMMER, Joseph Pustgall; ***Devlet-i Osmaniyye Tarihi***, Terc. Mehmed Atâ, C. I-X, Selânik Matbaası, İstanbul, 1330 h.

– Haydar Çelebi; ***Haydar Çelebi Rûznâmesi***, Haz. Yavuz Senemoğlu, Tercüman, (1001 Temel Eser), İstanbul, ?.

– Hezarfen Hüseyin b. Cafer; ***Tenkihu't-Tevârih-i Mülûk***, Es'ad Efendi Kitaplığı, Nr. 2239, (Türkçe Yazma), Süleymaniye Ktb., İstanbul, 1083 h.

– HINZ, Walther; ***XV. Yüzyıl'da İran'ın Millî Bir Devlet Haline Yükselişi*** (Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd), Çev. Tevfik Bıyıkoğlu, 2. Baskı, T.T.K. Basımevi, Ankara, 1992.

– Hoca Saadeddin Efendi; ***Tâcü't-Tevârih***, C. I-II, İstanbul,1279-1280 h.

-_____ ; ***Tâcü't-Tevârih***, Haz. İsmet Parmaksızoğlu, C. I-V,

3. Baskı, K.B.Yayınları, Ankara, 1992.

– KANTEMİR, Dimitri; ***Osmanlı İmparatorluğu'nun Yükseliş ve Çöküş Tarihi***, Çev. Özdemir Çobanoğlu, C. I-III, 1. Baskı, K.B. Yayınları, Ankara, 1979.

– Karaçelebizâde, Abdu'l-Aziz; ***Târih-i Ravzatu'l-Ebrâr***, Hüsrev Paşa Kitaplığı, Nr. 397, Süleymaniye Ktb., (Bulak Matbaası-Mısır), İstanbul, 1238 h.

– Kemal Paşa-zâde; ***Fetavây-ı Kemal Paşa-zâde der Hakk-ı Kızılbaş***, Mecmûa, Es'ad Efendi Kitaplığı, Nr. 3548, (Türkçe Yazma), Süleymaniye Ktb., İstanbul, (t.y.).

– KESKİN, Mustafa; "Yavuz Sultan Selim Han'ın Menkîbeleri", ***Türk Tarih Kongresi Tebliği,*** Elazığ, 1993.

– KEVSERÂNİ, Vecih; ***El-Fakih ve's-Sultân*** (Osmanlı ve Safevîlerde Din-Devlet İlişkisi), Çev. Muhlis Canyürek, Denge Yayınları, İstanbul, 1992.

– KIRZIOĞLU, M. Fahrettin; ***Osmanlılar'ın Kafkas Elleri'ni Fethi (1451-1590)***, T.T.K. Basımevi, Ankara, 1993.

– MİROĞLU, İsmet; "Yavuz Selim Devri", ***D.G.B.İ.T.***, C. X, Zafer Matbaası, Çağ Yayınları, İstanbul, 1989, (ss. 281-312).

– Müneccimbaşı Ahmed b. Lütfullah; ***Sahâifu'l-Ahbâr fi Vekây-i ü'l-Asâr***, Terc. Nedim Ahmed, C. I-III, Hacı Mahmud Kitaplığı, Nr. 4741, Süleymaniye Ktb., İstanbul, 1285 h.

-_____ ; ***Sahâifu'l-Ahbâr fi Vekây-i ü'l-Asâr***, (Müneccimbaşı Tarihi), Terc. İ. Erünsal, C. I-III, Tercüman (1001 Temel Eser), İstanbul, (t.y.).

– Nişancı Mehmed Paşa; ***Târih-i Nişancı Mehmed***, İzmirli İsmail Hâkkı Kitaplığı, Nr. 2375, Süleymaniye Ktb., İstanbul, 1290 h.

– Peçevî İbrahim Efendi; ***Târih-i Peçevî***, C. I-II, Amire Matbaası, İstanbul, 1281- 1283h.

-_____ ; ***Peçevî Tarihi***, Haz. Bekir Sıtkı Baykal, C. I-II, 2. Baskı, K.B. Yayınları, Ankara, 1992.

– SARAY, Mehmet; ***Türk-İran Münâsebetlerinde Şiîliğin Rolü***, T.K.A.E. Yayınları, Ankara, 1990.

– Sarı Abdullah Efendi; ***Düstûru'l-İnşâ***, Es'ad Efendi Kitaplığı, Nr. 3332, (Türkçe Yazma) Süleymaniye Ktb., İstanbul, 1053 h.

-_____ ; ***Münşeat-ı Fârisi***, Es'ad Efendi Kitaplığı, Nr. 3333, (Yazma), Süleymaniye Ktb., İstanbul, 1039 h.

– Solakzâde Mehmed Hemdemî; ***Solakzâde Târihi***, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul, 1297 h.

-_____ ; ***Solakzâde Târihi***, Haz. Vahid Çabuk, C. I-II, 1. Baskı, K.B. Yayınları, Ankara, 1989.

– Süheylî Ahmed b. Hemdem; ***Târih-i Şahî*** (Tarih-i Süheylî), Fatih Kitaplığı, Nr. 4356, (Mlf. Hattı Türkçe Yazma), Süleymaniye Ktb., İstanbul, (t.y.).

– SÜMER, Faruk; ***Safevî Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türkleri'nin Rolü*** (Şah İsmail ile Halefleri ve Anadolu Türkleri), T.T.K. Basımevi, Ankara, 1992.

-_____ ; ***Selçuklular Devrinde Doğu Anadolu'da Türk Beylikleri***, T.T.K. Basımevi, Ankara, 1990.

– III. Şemseddin b. Şeref (Şeref Han) Bidlisî; ***Târih-i Şerefnâme*** (Farsça Yazma), Nr. 4539 /12, Mehmet Paşa Ktb., Darende, 1051 h.

– TANSEL, Selahattin; ***Yavuz Sultan Selim***, l. Baskı, M.E. Basımevi, Ankara, 1969.

– TEKİNDAĞ, M. C. Şehabeddin; ***Fatih'den III. Murad'a Kadar Osmanlı Tarihi (1451-1574)*** (Basılmamış Ders Notları), İ.Ü.E.F., İstanbul, 1977.

– _____; “Yeni Kaynak ve Vesikaların Işığı Altında Yavuz Sultan Selim’in İran Seferi”, ***Tarih Dergisi***, S. 22, XVII, İstanbul, 1968, (ss. 49-78).

– UĞUR, Ahmet; ***Yavuz Sultan Selim***, E.Ü.S.B.E. Müdürlüğü Yayınları, l. Baskı, Kayseri, 1989.

– UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı; ***Osmanlı Tarihi***, C. I-VIII, 5. Baskı, T.T.K. Basımevi, Ankara, 1988.

– VARLIK, Mustafa Çetin; “Çaldıran Savaşı”, ***İ.A.***, C. VIII, T.D.V. Yayınları, İstanbul, 1993, (ss. 193-195).

– YAZICI, Tahsin; “Safevîler”, ***İ.A.***, C. X, M.E. Basımevi, İstanbul, 1966, (ss. 53-59).

-_____ ; “Şah İsmail”, ***İ.A.,*** C. XI, 1. Baskı, M.E. Basımevi, İstanbul, 1970, (ss. 275- 279).

– YİNANÇ, Refet; “Dulkadıroğulları”, ***İ.A.***, C. IX, T.D.V. Yayınları, İstanbul, 1994, (ss. 553-557).

---

* Erciyes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi, kilicremzi@gmail.com

[1] Müneccimbaşı, ***Sahaifu’l-Ahbar,*** Terc. N. Ahmed, C. III, s. 450; Tekindağ, ***Fatih’den III. Murad’a Kadar Osmanlı Tarihi,*** s. 116; Celâlzâde, ***Selim-nâme***, Haz. Ahmet Uğur-Mustafa Çuhadar, s. 359; Uzunçarşılı, ***Osmanlı Tarihi***, C. II, s. 259; Solâkzâde, ***Solâk-zâde Tarihi***, s. 360; Süheylî; ***Târihi Şahî***, v. 450a; Hoca Saadeddin, ***Tâcü’t Tevârih***“, C. II, s. 244; Uğur, ***Yavuz Sultan Selim***, s. 56; Edirne’den çıkışı bir-iki gün farklı belirtenler de olmuştur. Solâkzâde; “Kendileri de saadetle “Nevrûz-ı Sultanî” hulûl eylediğinde…” diyerek 21 Mart’ta çıktığını belirtir.

[2] Müneccimbaşı, ***Sahâifu’l-Ahbâr***, Terc. N. Ahmed, C. III, s. 450; Tekindağ, “Yeni Kaynak ve Vesikaların Işığı Altında Yavuz

Sultan Selim'in İran Seferi", ***T.D***., S. 22, C. XVII, s. 57.

[3] Karaçelebizâde, ***Ravzatu'l-Ebrâr***, s. 400; Hoca Saadeddin, ***Tâcü't Tevârih***, C. II, s. 245; Süheylî, ***Târih-i Şâhi***, v. 450b; Müneccimbaşı, ***Sahâifu'l-Ahbâr***, Terc. N. Ahmed, C. III, s. 450; Tekindağ, "Yeni Kaynak ve Vesikalârın Işığı Altında Yavuz Sultan Selim'in İran Seferi", ***T.D.***, S. 22, C. XVII, s. 58; Uğur, ***Yavuz Sultan Selim***, s. 59.

[4] Sarı Abdullah Efendi, ***Münşeat-ı Fârisi***, Esad Efendi Kitaplığı, Nr. 3332, (Türkçe Yazma) Süleymaniye Ktb., İstanbul, 1053h. v. 96b-98a; Feridun Bey, ***Münşeâtü's-Selâtin***, C. I, İstanbul, 1274 h., s. 379-381; Haydar Çelebi, ***Haydar Çelebi Rûznâmesi***, Haz. Yavuz Senemoğlu, Tercüman Yayınları, İstanbul, ?, s. 43-44; Hoca Saadeddin, ***Tâcü't Tevârih***, C. II, s. 246-248; Tekindağ, ***Fatih'den III. Murad'a Kadar Osmanlı Tarihi***" s. 116; Celâlzâde, ***Selim-nâme***, Haz. A. Uğur-M. Çuhadar, s. 362-365; Danişmend, ***A.g.e***., C. II, s. 7.

[5] Feridun Bey, ***A.g.e***., C. I, s. 397 vd; Hoca Saadeddin, ***Tâcü't Tevârih***, C. II, s. 246-248; Haydar Çelebi, ***H.Ç. Rûznâmesi***, Haz. Y. Senemoğlu, s. 43-44; Celâlzâde, ***Selim-nâme***, Haz. A Uğur-M. Çuhadar, s. 364; Tekindağ, "Yeni Kaynak ve Vesikaların Işığı Altında Yavuz Sultan Selim'in İran Seferi", ***T.D.***, S. 22, C. XVII, s. 58; Tansel, ***A.g.e***., s. 40.

[6] Feridun Bey, ***A.g.e***., C. I, s. 381; Haydar Çelebi, ***H. Ç. Rûznâmesi***, Haz. Y. Senemoğlu, s. 42-43; Tekindağ, ***Fatih'den III. Murad'a Kadar Osmanlı Tarihi***, s.117.

[7] Haydar Çelebi, ***H. Ç. Rûznâmesi***, Haz. Y. Senemoğlu, s. 40-41; Feridun Bey, ***A.g.e***., C. I, s. 374-377; "Ubeydullah Han'a gönderildiğini yazmakta ise de gerçekte o sırada Özbeklerin başında Göçgüncü Han bulunuyordu. Mektup ona gönderilmiştir. Bkz; ***II. Bâyezid ve Yavuz Sultan Selim Devrine Ait Muhaberât***, T.S.M.K., Revan Kitaplığı, Nr. 1958, İstanbul, v. 104a-111a.

[8] Süheylî, ***A.g.e***., v. 450b; Hoca Saadeddin, ***Tâcü't-Tevârih***,

C. II, s. 249; Celâlzâde, ***Selim-nâme***, Haz. A. Uğur-M. Çuhadar, s. 366; Solâkzâde, ***Solâk-zâde Tarihi***, s. 361; Uğur, ***Yavuz Sultan Selim***, s. 60; Hammer, ***Osmanlı Tarihi***, Özt. A. Kadir Karahan, C. I, s. 374.

[9] Hoca Saadeddin, ***Tâcü't-Tevârih***, C. II, s. 249-250; Süheylî, ***A.g.e.,*** v. 450b; Solâkzâde, ***Solâkzâde Tarihi***, s. 361; Müneccimbaşı, ***Sahâifu'l-Ahbâr***, Terc. N. Ahmed, C. III, s. 450; Celâlzâde, ***Selim-nâme***, Haz. A. Uğur-M. Çuhadar, s. 366-367; Uğur, ***Yavuz Sultan Selim***, s. 60-61; Tekindağ, ***Fatih'den III Murad'a Kadar Osmanlı Tarihi,*** s. 117-118.

[10] Hoca Saadeddin, ***Tâcü't-Tevârih***, C. II, s. 250; Müneccimbaşı, ***Sahâifu'l-Ahbâr***. Terc. N. Ahmed, C. III, s. 451; Celâlzâde, ***Selim-nâme***, Haz. A. Uğur-M. Çuhadar, s. 367; Tekindağ, ***Fatih'den III. Murad'a Kadar Osmanlı Tarihi***, s. 118; Tekindağ, "Yeni Kaynak ve Vesikaların Işığı Altında Yavuz Sultan Selim'in İran Seferi", ***T.D.***, S. 22, C. XVII, s. 59.

[11] Hoca Saadeddin, **Tâcü't-Tevârih**, C. II, s. 250; Tekindağ, "Yeni Kaynak ve Vesikaların Işığı Altında Yavuz Sultan Selim'in İran Seferi", ***T.D.***, S. 22, C. XVII, s. 59; Uğur, ***Yavuz Sultan Selim***, s. 61.

[12] Solâkzâde, ***Solâkzâde Tarihi***, s. 361; Müneccimbaşı, ***Sahâifu'l-Ahbâr***, Terc. N. Ahmed, C. III, s. 450; Uğur, ***Yavuz Sultan Selim***, s. 61.

[13] Hoca Saadeddin, ***Tâcü't-Tevârih***, C. II, s. 250; Süheylî, ***A.g.e***., v. 451a; Karaçelebizâde, ***Ravzatu'l-Ebrâr***, s. 400; Solâkzâde, ***Solâk-zâde Tarihi***, s. 361; Müneccimbaşı, ***Sahâifu'l-Ahbâr***, Terc. N. Ahmed, C. III,. s. 451; Celâlzâde, ***Selim-nâme***, Haz. A. Uğur-M. Çuhadar, s. 368; Tekindağ, "Yeni Kaynak ve Vesikaların Işığı Altında Yavuz Sultan Selim'in İran Seferi", ***T.D.,*** S. 22, C. XVII, s. 60.

[14] Müneccimbaşı, ***Sahâifu'l-Ahbâr***, Terc. N. Ahmed, C. III,. s. 451; Tekindağ, "Yeni Kaynak ve Vesikaların Işığı Altında Yavuz Sultan Selim'in İran Seferi", ***T.D.,*** S. 22, C. XVII, s.

60.

[15] Süheylî, ***A.g.e.,*** v. 451a; Danişmend, ***A.g.e.***, C. II, s. 8.

[16] Sarı Abdullah Efendi, ***Münşeat-ı Fârisi***, v. 98b-99a; Feridun Bey, ***A.g.e***., C. I, s. 382; Haydar Çelebi, ***H. Ç. Rûznâmesi***, Haz. Y. Senemoğlu, s. 44;, Hoca Saadeddin, ***Tacü't Tevârih***, C. II, s. 251-252; Celâlzâde, ***Selim-nâme***, Haz. A. Uğur-M. Çuhadar, s. 368- 369.

[17] Feridun Bey, ***A.g.e***. C. I, s. 382-383; Sarı Abdullah Efendi, ***Münşeat-ı Fârisi***, v. 98b-99a; Hoca Saadeddin, ***Tâcü't-Tevârih***, C. II, s. 252-254; Karaçelebizâde, ***Ravzatu'l-Ebrâr***, s. 401. Solâkzâde, ***Solâk-zâde Tarihi***, s. 362-363.

[18] Müneccimbaşı, ***Sahâifu'l-Ahbâr***, Terc. N. Ahmed, C. III, s. 451; Celâlzâde, ***Selim-nâme***, Haz. A. Uğur-M. Çuhadar, s. 369; Danişmend, ***A.g.e***., C. II, s. 8; Tekindağ***, Fatih'den III. Murad'a Kadar Osmanlı Tarihi ,*** s.119; Uğur, ***Yavuz Sultan Selim***, s. 62.

[19] Feridun Bey, ***A.g.e***., C. I, s. 383-384; Haydar Çelebi, ***H. Ç. Rûznâmesi***, Haz. Y. Senemoğlu, s. 44-46; Tekindağ, "Yeni Kaynak ve Vesikaların Işığı Altında Yavuz Sultan Selim'in İran Seferi", ***T.D.,*** S. 22, C. XVII, s. 60.

[20] ***T.S.M.A.***, Ev, nr. 5465; Erzincandan Tebriz'e kadar olan menzilleri belirtmektedir; Kırzıoğlu, ***Osmanlıların Kafkas Ellerini Fethi,*** s.104.

[21] Celâlzâde, ***Selim-nâme***, Haz. A. Uğur-M. Çuhadar, s. 370; Uğur, ***Yavuz Sultan Selim***, s. 63; Kırzıoğlu, ***Osmanlıların Kafkas Ellerini Fethi,*** s. 104.

[22] Hoca Saadeddin, ***Tacü't-Tevârih,*** C. II, s. 252 vd.; Süheylî, ***A.g.e***., v. 451a; Rasim, ***A.g.e.,*** C. I, s.184; Tekindağ, "Yeni Kaynak ve Vesikaların Işığı Altında Yavuz Sultan Selim'in İran Seferi", ***T.D.,*** S. 22, C. XVII, s. 60; Danişmend, ***A.g.e***., C. II, s. 8; Uğur, ***Yavuz Sultan Selim***, s.

64; Celâlzâde, ***Selim-nâme***, Haz. A. Uğur-M. Çuhadar, s. 370.

[23] Sarı Abdullah, ***Münşeât-ı Fârisi,*** v. 95b-96a; Feridun Bey, ***A.g.e***., C. I, s. 384-385; Haydar Çelebi, ***H. Ç. Rûznâmesi***, Haz. Y. Senemoğlu, s. 46-47; Uğur, ***Yavuz Sultan Selim***, s. 64.

[24] Süheylî, ***A.g.e***., v. 451a; Müneccimbaşı, ***Sahâifu'l-Ahbâr***, Terc. N. Ahmed, C. III, s. 451; Solakzade, ***Solak-zâde Tarihi,*** s. 362-363; Celâlzâde, ***Selim-nâme***, Haz. A. Uğur-M. Çuhadar, s. 370-371; Danişmend, ***A.g.e***., C. II, s. 8.

[25] Feridun Bey, ***A.g.e***., C. I, s. 385-386; Haydar Çelebi, ***H. Ç. Rûznâmesi***, Haz. Y. Senemoğlu, s. 47-49; Tansel, ***A.g.e.,*** s. 48; Celâlzâde, ***Selim-nâme***, Haz. A. Uğur-M. Çuhadar, s. 371; Danişmend, ***A.g.e***., C. II, s. 9; Uzunçarşılı, ***Osmanlı Tarihi***, C. II, s. 261.

[26] Süheylî, ***A.g.e***., v. 451b; Müneccimbaşı, ***Sahâifu'l-Ahbâr***, Terc. N. Ahmed, C. III, s. 451; Solakzade, ***Solakzâde Tarihi,*** s. 364; Rasim, ***A.g.e.,*** C. I, s. 185; Uzunçarşılı, ***Osmanlı Tarihi***, C. II, s. 263; Tekindağ, "Yeni Kaynak ve Vesikaların Işığı Altında Yavuz Sultan Selim'in İran Seferi"***, T.D.,*** S. 22, C. XVII, s. 61; Tekindağ***, Fatih'den III. Murad'a Kadar Osmanlı Tarihi ,*** s.120.

[27] Nişancı Mehmed, ***A.g.e.,*** s. 184; Kırzıoğlu, ***Osmanlıların Kafkas Ellerini Fethi,*** s.104; Tekindağ***, Fatih'den III. Murad'a Kadar Osmanlı Tarihi ,*** s. 121.

[28] Tekindağ, "Yeni Kaynak ve Vesikaların Işığı Altında Yavuz Sultan Selim'in İran Seferi", ***T.D.***, S. 22, C. XVII, s. 61-62; Uzunçarşılı, ***Osmanlı Tarihi***, C. II, s. 264; Kırzıoğlu, ***Osmanlıların Kafkas Ellerini Fethi,*** s. 106.

[29] Feridun Bey, ***A.g.e***., C. I, s. 374 vd; Haydar Çelebi, ***H. Ç. Rûznâmesi***, Haz. Y. Senemoğlu, s. 41-42.

[30] Tekindağ***, Fatih'den III. Murad'a Kadar Osmanlı Tarihi ,*** s.121.

[31] Uzunçarşılı, ***Osmanlı Tarihi***, C. II, s. 264; Rasim, ***A.g.e.***, C. I, s. 184; Tekindağ***, Fatih'den III. Murad'a Kadar Osmanlı Tarihi ,*** s. 121; Kırzıoğlu, ***Osmanlıların Kafkas Ellerini Fethi,*** s. 106.

[32] Müneccimbaşı, ***Sahâifu'l-Ahbâr***, Terc. N. Ahmed, C. III, s. 452; Uğur, ***Yavuz Sultan Selim***, s. 66; Enver Konukçu, ***Selçuklulardan Cumhuriyete Erzurum,*** Ankara, 1992, s. 140.

[33] Danişmend, ***A.g.e***., C. II, s. 9; Müneccimbaşı, ***Sahâifu'l-Ahbâr***, Terc. N. Ahmed, C. III, s. 460; Tekindağ, "Yeni Kaynak ve Vesikaların Işığı Altında Yavuz Sultan Selim'in İran Seferi", ***T.D.,*** S. 22, C. XVII, s. 62.

[34] Danişmend, ***A.g.e***., C. II, s. 9.

[35] Süheylî, ***A.g.e***., v. 452a; Uğur, ***Yavuz Sultan Selim***, s. 65.

[36] Tekindağ, "Yeni Kaynak ve Vesikaların Işığı Altında Yavuz Sultan Selim'in İran Seferi", ***T.D***., S. 22, C. XVII, s. 62-63; Kırzıoğlu, ***Osmanlıların Kafkas Ellerini Fethi,*** s. 106-107.

[37] Müneccimbaşı, ***Sahâifu'l-Ahbâr***, Terc. İ. Erünsal, C. II, s. 460; Uzunçarşılı, ***Osmanlı Tarihi***, C. II, s. 264; Tekindağ, "Yeni Kaynak ve Vesikaların Işığı Altında Yavuz Sultan Selim'in İran Seferi", ***T.D.***, S. 22, C. XVII, s. 63; Danişmend, ***A.g.e***., C. II, s. 10.

[38] Müneccimbaşı, ***Sahâifu'l-Ahbâr***, Terc. N. Ahmed, C. III, s. 452; Uzunçarşılı, ***Osmanlı Tarihi***, C. II. s. 264-265; Danişmend, ***A.g.e***., C. II, s. 10; Tekindağ***, Fatih'den III. Murad'a Kadar Osmanlı Tarihi ,*** s.122; Rasim, ***A.g.e.***, C. I, s. 186.

[39] Müneccimbaşı, ***Sahâifu'l-Ahbâr***, Terc. İ. Erünsal, C. II, s. 461; Tekindağ, "Yeni Kaynak ve Vesikaların Işığı Altında Yavuz Sultan Selim'in İran Seferi", ***T.D.***, S. 22, C. XVII, s. 64; Rasim, ***A.g.e.,*** s. 187.

[40] Süheylî, ***A.g.e***., v. 452a; Celâlzâde, ***Selim-nâme***, Haz. A. Uğur-M. Çuhadar, s. 373-374; Tekindağ, "Yeni Kaynak ve Vesikaların Işığı Altında Yavuz Sultan Selim'in İran Seferi", ***T.D.***, S. 22, C. XVII, s. 64; Kırzıoğlu, ***Osmanlıların Kafkas Ellerini Fethi,*** s. 107-108; Müneccimbaşı, ***Sahâifu'l-Ahbâr***, Terc. İ. Erünsal, C. II, s. 461.

[41] Hoca Saadeddin ***Tacû't Tevarih,*** C. II, s. 260; Uzunçarşılı, ***Osmanlı Tarihi***, C. II, s. 265; Tekindağ, "Yeni Kaynak ve Vesikaların Işığı Altında Yavuz Sultan Selim'in İran Seferi", ***T.D.***, S. 22, C. XVII, s. 67.

[42] M.Tayyib Gökbilgin, "Çaldıran Muharebesi", ***İ.A.***, İstanbul, C. III, s. 330; Danişmend, ***A.g.e***., C. II, s. 11; Tekindağ***, Fatih'den III. Murad'a Kadar Osmanlı Tarihi ,*** s. 122; Uzunçarşılı, ***Osmanlı Tarihi***, C. II, s. 268; Uğur, ***Yavuz Sultan Selim***, s. 69.

[43] Hoca Saadeddin, ***Tacû't Tevarih,*** C. II, s. 261; Danişmend, ***A.g.e***., C. II, s. 11; Uzunçarşılı, ***Osmanlı Tarihi***, C. II, s. 265-266; Tekindağ, "Yeni Kaynak ve Vesikaların Işığı Altında Yavuz Sultan Selim'in İran Seferi", ***T. D.***, S. 22, C. XVII, s. 65.

[44] Hoca Saadeddin ***Tacû't Tevarih,*** C. II, s. 261; Tekindağ***, Fatih'den III. Murad'a Kadar Osmanlı Tarihi ,*** s. 123; Miroğlu, ***a.g.m.***, s. 298; Danişmend, ***A.g.e***., C. II, s. 11; Uğur, ***Yavuz Sultan Selim***, s. 70; Tansel, ***A.g.e.,*** s. 53-54.

[45] Tekindağ, "Yeni Kaynak ve Vesikaların Işığı Altında Yavuz Sultan Selim'in İran Seferi", ***T. D.***, S. 22, C. XVII, s. 66-67; Tekindağ***, Fatih'den III. Murad'a Kadar Osmanlı Tarihi ,*** s.123; Danişmend, ***A.g.e***., C. II, s. 11; Müneccimbaşı, ***Sahâifu'l-Ahbâr***, Terc. İ. Erünsal, C. II, s. 462; Uzunçarşılı, ***Osmanlı Tarihi***, C. II, s. 266.

[46] Müneccimbaşı, ***Sahâifu'l-Ahbâr***, Terc. N. Ahmed, C. III, s. 453; Danişmend, ***A.g.e***., C. II, s. 11; Uzunçarşılı, ***Osmanlı Tarihi***, C. II. s. 266; Gökbilgin, "Çaldıran Muharebesi", ***İ.***

A., C. III, s. 331; Mustafa Çetin Varlık, "Çaldıran Muharebesi" *İslam Ansiklopedisi,* İstanbul, 1993, C. VIII, s. 194.

[47] Danişmend, *A.g.e.*, C. II, s. 11; Tansel, *A.g.e.*, s. 54; İran kuvvetleri yüz bin süvaridir, demektedir.

[48] Danişmend, *A.g.e.*, C. II, s. 11-12; Tansel, *A.g.e.,* s. 54-55.

[49] Müneccimbaşı, *Sahâifu'l-Ahbâr*, Terc. N. Ahmed, C. III, s. 453; Danişmend, *A.g.e.*, C. II, s. 12; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. II, s. 268; Tekindağ, "Yeni Kaynak ve Vesikaların Işığı Altında Yavuz Sultan Selim'in İran Seferi", *T.D.*, S. 22, C. XVII, s. 67.

[50] Danişmend, *A.g.e.*, C. II, s. 12; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. II, s. 268; Haydar Çelebi, *H. Ç. Rûznâmesi*, Haz. Y. Senemoğlu, s. 77; Tekindağ, "Yeni Kaynak ve Vesikaların Işığı Altında Yavuz Sultan Selim'in İran Seferi", *T.D.*, S. 22, C. XVII, s. 68.

[51] Karaçelebizâde, *Ravzatu'l Ebrar,* s. 401; Tekindağ, "Yeni Kaynak ve Vesikaların Işığı Altında Yavuz Sultan Selim'in İran Seferi", *T.D.*, S. 22, C. XVII, s. 68; Danişmend, *A.g.e.*, C. II, s. 12.

[52] Müneccimbaşı, *Sahâifu'l-Ahbâr*, Terc. N. Ahmed, C. III, s. 454; Danişmend, *A.g.e.*, C. II, s. 12; Tekindağ, "Yeni Kaynak ve Vesikaların Işığı Altında Yavuz Sultan Selim'in İran Seferi", *T.D.*, S. 22, C. XVII, s. 69; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. II, s. 268.

[53] Tekindağ, "Yeni Kaynak ve Vesikaların Işığı Altında Yavuz Sultan Selim'in İran Seferi", *T.D.*, S. 22, C. XVII, s. 70; Tansel, *A.g.e.,* s. 59; Haydar Çelebi, *H. Ç. Rûznâmesi*, Haz. Y. Senemoğlu, s. 77; Danişmend, *A.g.e.*, C. II, s. 13.

[54] Tansel, *A.g.e.,* s. 59; Uğur, *Yavuz Sultan Selim*, s. 72.

[55] Hoca Saadeddin, ***Tacû't Tevarih,*** C. II, s. 276 vd; Haydar Çelebi, ***H. Ç. Rûznâmesi***, Haz. Y. Senemoğlu, s. 78; Hammer, ***Osmanlı Tarihi,*** Özt. A. Kadir Karahan, C. I, s. 381; Tekindağ***, Fatih'den III. Murad'a Kadar Osmanlı Tarihi ,*** s. 125.

[56] Karaçelebizâde, ***Ravzatu'l-Ebrar ,*** s. 402; Müneccimbaşı, ***Sahâifu'l-Ahbâr***, Terc. İ. Erünsal, C. II, s. 466; Saray, ***A.g.e.,*** s. 22.

[57] Tansel, ***A.g.e.,*** s. 66; Uğur, ***Yavuz Sultan Selim***, s. 75; Müneccimbaşı, ***Sahâifu'l-Ahbâr***, Terc. İ. Erünsal, C. III, s. 466; Dimitri Kantemir, ***Osmanlı Devleti'nin Yükseliş ve Çöküş Tarihi,*** Çev. Özdemir Çobanoğlu, Ankara, 1979, C. II, s. 53.

[58] Haydar Çelebi, ***H. Ç. Rûznâmesi***, Haz. Y. Senemoğlu, s. 43-59; Rasim, ***A.g.e.,*** C. I, s. 190; Tansel, ***A.g.e.,*** s. 66.

[59] Feridun Bey, ***A.g.e***., C. I, s. 390; Haydar Çelebi, ***H. Ç. Rûznâmesi***, Haz. Y. Senemoğlu, s. 49.

[60] Feridun Bey, ***A.g.e***., C. I, s. 386 vd; Haydar Çelebi, ***H. Ç. Rûznâmesi***, Haz. Y. Senemoğlu, s. 50-52; Ayrıca bkz. Feridun Bey, ***A.g.e***., C. I, s. 390; Selim tarafından Tebriz Ayanına Çaldıran Fetihnamesi; C. I, s. 391; Selim tarafından Şark reayasına buyurulmak üzere gönderilen nâme ve Sultan Selim tarafından Ahmed Paşa, Tebriz zaptına memur oldukda irsâl buyurulan, Nâme-i Humayun, bulunmaktadır.

[61] Danişmend, ***A.g.e***., C. II, s. 14.

[62] Karaçelebizâde, ***Ravzatu'l-Ebrar***, s. 402; Hoca Saadeddin, ***Tacû't Teravih,*** C. II, s. 279; Müneccimbaşı, ***Sahâifu'l-Ahbâr***, Terc. N. Ahmed, C. III, s. 455; Danişmend, ***A.g.e***., C. II, s. 13; Tekindağ, "Yeni Kaynak ve Vesikaların Işığı Altında Yavuz Sultan Selim'in İran Seferi", ***T.D.***, S. 22, C. XVII, s. 71; Tansel, ***A.g.e.,*** s.67; Celâlzâde, ***Selim-nâme***, Haz. A. Uğur-M. Çuhadar, s. 382.

[63] Karaçelebizâde, ***Ravzatu'l-Ebrar***, s. 402; Müneccimbaşı,

Sahâifu'l-Ahbâr, Terc. N. Ahmed, C. III, s. 455; Hoca Saadeddin, ***Tacu't Tevarih,*** C. II, s. 280; Celâlzâde, ***Selim-nâme***, Haz. A. Uğur-M. Çuhadar, s. 382; Tekindağ, "Yeni Kaynak ve Vesikaların Işığı Altında Yavuz Sultan Selim'in İran Seferi", ***T.D.***, S. 22, C. XVII, s. 71-72; Uğur, ***Yavuz Sultan Selim***, s. 78; Saray, ***A.g.e.,*** s. 22.

[64] Rasim ***A.g.e.,*** C. I, s. 190; Danişmend, ***A.g.e***., C. II, s. 15; Müneccimbaşı, ***Sahâifu'l-Ahbâr***, Terc. İ. Erünsal, C. II, s. 467; Tekindağ, "Yeni Kaynak ve Vesikaların Işığı Altında Yavuz Sultan Selim'in İran Seferi", ***T.D.***, S. 22, C. XVII, s. 72; Tansel, ***A.g.e.,*** s. 68-69.

[65] Haydar Çelebi, ***H. Ç. Rûznâmesi***, Haz. Y. Senemoğlu, s. 80; Altundağ, "Selim I", ***İ.A***., X, s.427; Tekindağ***, Fatih'den III. Murad'a Kadar Osmanlı Tarihi ,*** s.126; Tekindağ, "Yeni Kaynak ve Vesikaların Işığı Altında Yavuz Sultan Selim'in İran Seferi", ***T.D***., S. 22, C. XVII, s. 72; Tansel, ***A.g.e.,*** s. 69; Uğur, ***Yavuz Sultan Selim***, s. 79-80.

[66] Hezarfen Hüseyin B. Cafer, ***Tenkihu't Tevârih-i Mülûk***, (Türkçe yazma), Esad Efendi Kitaplığı, nr. 2239, Süleymaniye Ktb., İstanbul, 1083 h., v. 139 b; Celâlzâde, ***Selim-nâme***, Haz. A. Uğur-M. Çuhadar, s. 383; Uğur, ***Yavuz Sultan Selim***, s. 79.

[67] Danışman, ***A.g.e.***, C. V, s.187.

[68] Mustafa Nuri Paşa ***Netayicu'l-Vukûat***, İstanbul, 1327h., C. I, s. 74; Hoca Saadeddin, ***Tacu't Tevarih,*** C. II, s. 281-282; Müneccimbaşı, ***Sahâifu'l-Ahbâr***, Terc. N. Ahmed, C. III, s. 455; Nişancı Mehmed, s.185; Karaçalebi-zâde, ***Ravzatu'l-Ebrâr***, s. 402; Tekindağ, "Yeni Kaynak ve Vesikaların Işığı Altında Yavuz Sultan Selim'in İran Seferi", ***T.D.***, S. 22, C. XVII, s. 73; Tansel, ***A.g.e.***, s. 69.

[69] Karaçalebi-zâde, ***Ravzatu'l-Ebrâr***, s. 402; Hoca Saadeddin, ***Tacu't Tevarih,*** C. II, s. 281-282; Danişmend, ***A.g.e***., C. II, s. 15; Uzunçarşılı, ***Osmanlı Tarihi***, C. II. s. 269; Tansel, ***A.g.e.***, s. 70; Sümer, ***Safevî Devleti'nin Kuruluşu…***, s. 37;

Uğur, ***Yavuz Sultan Selim***, s. 82.

[70] Hoca Saadeddin, ***Tacu't Tevarih,*** C. II, s. 283.

[71] Hoca Saadeddin, ***Tacu't Tevarih,*** C. II, s. 283-284; Müneccimbaşı, ***Sahâifu'l-Ahbâr***, Terc. N. Ahmed, C. III, s. 456; Danişmend, ***A.g.e***., C. II, s. 15; Tekindağ, "Yeni Kaynak ve Vesikaların Işığı Altında Yavuz Sultan Selim'in İran Seferi", ***T.D***., S. 22, C. XVII, s. 73; Tekindağ***, Fatih'den III. Murad'a Kadar Osmanlı Tarihi ,*** s. 126; Uzunçarşılı, ***Osmanlı Tarihi***, C. II, s. 269.

[72] Müneccimbaşı, ***Sahâifu'l-Ahbâr***, Terc. N. Ahmed, C. III, s. 456; Tekindağ, "Yeni Kaynak ve Vesikaların Işığı Altında Yavuz Sultan Selim'in İran Seferi", ***T.D***., S. 22, C. XVII, s. 73.

[73] Müneccimbaşı, ***Sahâifu'l-Ahbâr***, Terc. N. Ahmed, C. III, s. 456; Danişmend, ***A.g.e***., C. II, s. 15; Uzunçarşılı, ***Osmanlı Tarihi***, C. II, s. 270; Tekindağ, "Yeni Kaynak ve Vesikaların Işığı Altında Yavuz Sultan Selim'in İran Seferi", ***T.D***., S. 22, C. XVII, s. 73-74; Altundağ, "Selim I", ***İ.A***., C. X, s. 427; Miroğlu, "Yavuz Sultan Selim Devri", ***D.G.B.İ.T.***, C. X, s. 300.

[74] Hoca Saadeddin, ***Tacu't Tevarih***, C. II, s. 284.

[75] Karaçelebizâde, ***Ravzatu'l-Ebrâr***, s. 402; Rasim, ***A.g.e.***, C. I, s. 191; Tekindağ, "Yeni Kaynak ve Vesikaların Işığı Altında Yavuz Sultan Selim'in İran Seferi", ***T.D***., S. 22, C. XVII, s. 74; Tansel, ***A.g.e.***, s. 70; Uğur, ***Yavuz Sultan Selim***, s. 87; Konukçu, ***A.g.e***., s. 143.

[76] Kırzıoğlu, ***Osmanlıların Kafkas Ellerini Fethi***, s.108.

[77] Hoca Saadeddin, ***Tacu't Tevarih***, C. II, s. 284; Karaçelebizâde, ***Ravzatu'l-Ebrâr***, s. 403; Solakzâde***, Solakzâde Tarihi***, s. 374; Tekindağ, "Yeni Kaynak ve Vesikaların Işığı Altında Yavuz Sultan Selim'in İran Seferi", ***T.D***., S. 22, C. XVII, s. 71; Tansel, ***A.g.e***., s. 71.

[78] Hoca Saadeddin, ***Tacu't Tevarih***, C. II, s. 284-285;

Müneccimbaşı, ***Sahâifu'l-Ahbâr***, Terc. N. Ahmed, C. III, s. 456; Solakzâde, ***Solakzâde Tarihi***, s. 374; Karaçelebizâde, ***Ravzatu'l-Ebrâr***, s. 403; Altundağ, "Selim I", ***İ.A***., C. X, s. 427; Tekindağ***, Fatih'den III. Murad'a Kadar Osmanlı Tarihi ,*** s. 127; Uğur, ***Yavuz Sultan Selim***, s. 83.

[79] Kırzıoğlu, ***Osmanlıların Kafkas Ellerini Fethi***, s. 111.

[80] Hoca Saadeddin, ***Tacu't Tevarih***, C. II, s. 285; Müneccimbaşı, ***Sahâifu'l-Ahbâr***, Terc. N. Ahmed, C. III, s. 456; Karaçelebizâde, ***Ravzatu'l-Ebrâr***, s.403; Celâlzâde, ***Selim-nâme***, Haz. A. Uğur-M. Çuhadar, s. 384; Tekindağ, "Yeni Kaynak ve Vesikaların Işığı Altında Yavuz Sultan Selim'in İran Seferi", ***T.D***., S. 22, C. XVII, s. 74; Tansel, ***A.g.e.***, s. 72; Uğur, ***Yavuz Sultan Selim***, s. 83.

[81] Süheylî, ***A.g.e.***, v. 454b; Hoca Saadeddin, ***Tacu't Tevarih***, C. II, s. 286; Solakzâd***e, Solakzâde Tarihi***, s. 373 vd; Karaçelebizâde, ***Ravzatu'l-Ebrâr***, s. 403; Celâlzâde, ***Selim-nâme***, Haz. A. Uğur-M. Çuhadar, s. 389; Uğur, ***Yavuz Sultan Selim***, s. 84.

[82] Hoca Saadeddin, ***Tacu't Tevarih***, C. II, s. 287; Müneccimbaşı, ***Sahâifu'l-Ahbâr***, Terc. N. Ahmed, C. III, s. 457; Süheylî, ***A.g.e.***, s. 454b; Solakzâde***, Solakzâde Tarihi***, s. 374; Tekindağ, "Yeni Kaynak ve Vesikaların Işığı Altında Yavuz Sultan Selim'in İran Seferi", ***T.D***., S. 22, C. XVII, s. 75; Danişmend, ***A.g.e***., C. II, s. 17; Celâlzâde, ***Selim-nâme***, Haz. A. Uğur-M. Çuhadar, s. 386; Tansel ***A.g.e.,*** s. 72.

[83] Feridun Bey, ***A.g.e***., C. I, s. 413-414; Müneccimbaşı, ***Sahâifu'l-Ahbâr***, Terc. N. Ahmed, C. III, s. 457; Tansel, ***A.g.e***., s. 72; Celâlzâde, ***Selim-nâme***, Haz. A. Uğur-M. Çuhadar, s. 387.

[84] Müneccimbaşı, ***Sahâifu'l-Ahbâr***, Terc. N. Ahmed, C. III, s. 457; Solakzâde***, Solakzâde Tarihi***, s. 374; Karaçelebizâde, ***Ravzatu'l-Ebrâr***, s. 403; Süheylî, ***A.g.e.***, v. 454b; Tansel, ***A.g.e***., s. 72; Danişmend, ***A.g.e***., C. II, s. 17; Uğur, ***Yavuz***

Sultan Selim, s. 84; Tekindağ, "Yeni Kaynak ve Vesikaların Işığı Altında Yavuz Sultan Selim'in İran Seferi", ***T.D***., S. 22, C. XVII, s. 75.

[85] Müneccimbaşı, ***Sahâifu'l-Ahbâr***, Terc. N. Ahmed, C. III, s. 457; Tekindağ, "Yeni Kaynak ve Vesikaların Işığı Altında Yavuz Sultan Selim'in İran Seferi", ***T.D***., S. 22, C. XVII, s. 75.

[86] Tekindağ***, Fatih'den III. Murad'a Kadar Osmanlı Tarihi ,*** s. 127; Altundağ, "Selim I", ***İ.A.***, C. X, s. 427.

[87] Müneccimbaşı, ***Sahâifu'l-Ahbâr***, Terc. N. Ahmed, C. III, s. 470; Tansel, ***A.g.e.***, s. 75; Tekindağ***, Fatih'den III. Murad'a Kadar Osmanlı Tarihi ,*** s. 129; Uzunçarşılı, ***Osmanlı Tarihi***, C. II, s. 271.

[88] Süheylî, ***A.g.e.***, v. 445a; Müneccimbaşı, ***Sahâifu'l-Ahbâr***, Terc. N. Ahmed, C. III, s. 457; Solakzâde***, Solakzâde Tarihi***, s. 374; Karaçelebizâde, ***Ravzatu'l-Ebrâr***, s. 403; "…Ve Arabkir ve Çemişgezek halkı dahi sabit kadem makama teslim oldular".; Celâlzâde, ***Selim-nâme***, Haz. A. Uğur-M. Çuhadar, s. 390-392; Danişmend, ***A.g.e***., C. II, s. 18; Tansel, ***A.g.e.,*** s. 75-76.

[89] Müneccimbaşı, ***Sahâifu'l-Ahbâr***, Terc. N. Ahmed, C. III, s. 470; Tekindağ***, Fatih'den III. Murad'a Kadar Osmanlı Tarihi ,*** s. 129; Miroğlu, "Yavuz Selim Devri", ***D.G.B.İ.T.,*** C. X, s. 302; "Selim Rumeli Beylerbeyisi Hadım Sinan Paşa'yı kırk bin kişi ile Alauddevle Bozkurt Bey üzerine gönderdi", demektedir.

[90] Müneccimbaşı, ***Sahâifu'l-Ahbâr***, Terc. N. Ahmed, C. III, s. 471; Tekindağ***, Fatih'den III. Murad'a Kadar Osmanlı Tarihi ,*** s.130; Kırzıoğlu, ***Osmanlıların Kafkas Ellerini fethi,*** s. 112; Refet Yinanç, "Dulkadıroğulları", ***İ.A.***, İstanbul, 1994, C. IX, s. 556.

[91] Rasim, ***A.g.e.***, C. I, s. 192; Tekindağ***, Fatih'den III. Muradt'a Kadar Osmanlı Tarihi ,*** s.130; Uğur, ***Yavuz Sultan Selim***, s. 90.

[92] Müneccimbaşı, ***Sahâifu'l-Ahbâr***, Terc. N. Ahmed, C. III, s. 471.

[93] Karaçelebizâde, ***Ravzatu'l-Ebrâr***, s. 404; Müneccimbaşı, ***Sahâifu'l-Ahbâr***, Terc. N. Ahmed, C. III, s. 472; Danişmend, ***A.g.e***., C. II, s. 20.

[94] Süheylî, ***A.g.e.***, v. 458b; Tekindağ***, Fatih'den III. Murad'a Kadar Osmanlı Tarihi ,*** s. 128; Miroğlu, A.g.m., ***D.G.B.İ.T.,*** C. X, s. 301.

[95] Süheylî, ***A.g.e.***, v. 455b; Hoca Saadeddin, ***Tacu't Tevârih,*** C. II, s. 299; Solakzâde***, Solakzâde Tarihi***, s. 378.

[96] Danişmend, ***A.g.e***., C. II, s. 22.

[97] Tansel, ***A.g.e.,*** s. 76-77.

[98] Nişancı Mehmed, ***A.g.e.***, s. 186; Uzunçarşılı, ***Osmanlı Tarihi***, C. II, s. 274; Müneccimbaşı, ***Sahâifu'l-Ahbâr***, Terc. N. Ahmed, C. III, s. 458.

[99] Hoca Saadeddin, ***Tacu't Tevârih,*** C. II, s. 300; Süheylî, ***A.g.e.***, v. 455b; Müneccimbaşı, ***Sahâifu'l-Ahbâr***, Terc. N. Ahmed, C. III, s. 459; Solakzâde***, Solakzâde Tarihi***, s. 378; Karaçelebizâde, ***Ravzatu'l-Ebrâr***, s. 405; Danişmend, ***A.g.e***., C. II, s. 22.

[100] Süheylî, ***A.g.e.***, v. 455b; Müneccimbaşı, ***Sahâifu'l-Ahbâr***, Terc. N. Ahmed, C. III, s. 459; Solakzâde***, Solakzâde Tarihi***, s. 378; Nejat Göyünç, "Kânunî Devri Başlarında Güneydoğu Anadolu", ***Kânunî Armağanı***, Ankara, 1975, s. 62; Franz Babinger, ***Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri,*** Çev. Coşkun Üçok, Ankara, 1992, s. 52; İdris-î Bitlisî, ***Heşt-i Behişt,*** adıyla Farsça büyük bir Osmanlı tarihi yazmıştır; Tansel, ***A.g.e.***, s. 78.

[101] Solakzâde***, Solakzâde Tarihi***, s. 379; Süheylî, ***A.g.e.***, v. 456a; Kırzıoğlu, ***Osmanlıların Kafkas Ellerini Fethi,*** s. 115.

[102] Süheylî, ***A.g.e.***, v. 456a; Hoca Saadeddin, ***Tacu't Tevârih,*** C. II, s. 302; Solakzâde***, Solakzâde Tarihi***, s. 378; Müneccimbaşı, ***Sahâifu'l-Ahbâr***, Terc. N. Ahmed, C. III, s. 459; Nişancı Mehmed, ***A.g.e.***, s. 186; Karaçelebizâde, ***Ravzatu'l-Ebrâr***, s. 405.

[103] Uzunçarşılı, ***Osmanlı Tarihi***, C. II, s. 274.

[104] Kırzıoğlu, ***Osmanlıların Kafkas Ellerini fethi,*** s. 115.

[105] Tansel, ***A.g.e.***, s. 78.

[106] Süheylî, ***A.g.e.***, v. 457b; Solakzâde***, Solakzâde Tarihi***, s. 381-382; Müneccimbaşı, ***Sahâifu'l-Ahbâr***, Terc. N. Ahmed, C. III, s. 459; Uzunçarşılı, ***Osmanlı Tarihi***, C. II, s. 274.

[107] Süheylî, ***A.g.e.***, v. 458a; Solakzâde***, Solakzâde Tarihi***, s. 382; Müneccimbaşı, ***Sahâifu'l-Ahbâr***, Terc. N. Ahmed, C. III, s. 459.

[108] Karaçelebizâde, ***Ravzatu'l-Ebrâr***, s. 405; Danişmend, ***A.g.e***., C. II, s. 23.

[109] Rasim, ***A.g.e.,*** C. I, s. 193; Sümer, ***Safevî Devleti'nin Kuruluşu…***, s. 40.

[110] Müneccimbaşı, ***Sahaifu'l-Ahbar,*** Terc. İ. Erünsal, C. II, s. 477; Solakzâde, ***Solakzâde Tarihi,*** s. 383; Tansel, ***A.g.e.,*** s. 89; Göyünç, A.g.m., ***Kânunî Armağanı***, s. 62.

[111] Müneccimbaşı, ***Sahaifu'l-Ahbar,*** Terc. İ. Erünsal, C. II, s. 477; Tansel, ***A.g.e.,*** s. 89.

[112] Fırat, ***Doğu İlleri ve Varto Tarihi,*** s. 97.

[113] Rasim, ***A.g.e.,*** C. I, s. 194.